

Challenges of hegemonism of the United States of America in the Middle East after September 11

Houshang Salehi¹

Alireza Rezaei²

Ghasem Torabi³

Abstract

The September 11, 2001 attacks marked a new chapter in the domestic and foreign policies of the United States, as the country, after the end of the Cold War, had faced a strategic vacuum and a crisis of meaning. In the aftermath of this event, the neoconservative current exploited the opportunity by amplifying the threat of terrorism in order to resolve its identity crisis at the global level. This situation provided the United States with the ground to consolidate and expand hegemonism in the international arena. Following the attacks, new goals and policies in the field of counterterrorism were formulated in U.S. foreign policy; thus, the country's foreign policy underwent significant changes and transformations in its orientation and approaches after September 11. The post-September 11 period has witnessed challenges in the international system, partly related to the collapse of the bipolar order and partly stemming from the conditions of the post-Cold War system. This article seeks to address the question of what challenges U.S. hegemonism has encountered in the Middle East after September 11. American unilateralism, the expansion of China's presence as a rival, the rise of anti-hegemonic Takfiri groups, and the formation of the Resistance Axis constitute the most significant challenges to U.S. hegemonism in the Middle East in the post-September 11 era. The continuation of this hegemonism depends on reducing these challenges through international consensus on a desirable model of world order. This study employs a qualitative-interpretive method and a descriptive-analytical approach, with data collected through note-taking from credible domestic and foreign sources.

Keywords: Hegemonism, United States of America, Middle East, Unilateralism, September 11.

-
1. Department of Politics and International Relations, Ha. C., Islamic Azad University, Hamadan, Iran. h.salehi6651@iau.ac.ir
 2. Department of Politics and International Relations, Ha. C., Islamic Azad University, Hamadan, Iran (Corresponding Author). DrAlireza.Rezaei@iau.ac.ir ORCID ID: 0000-0002-2865-4343
 3. Department of Politics and International Relations, Ha. C., Islamic Azad University, Hamadan, Iran. ghasemtorabi@iau.ac.ir ORCID ID: 0000-0002-5359-9390

Mesopotamian Political Studies, 2025, Vol. 4, Issue 1, pp. 1-36.

Received: 01 August 2025, **Accepted:** 25 August 2025

Doi: 10.22126/mps.2025.12531.1075

Copyright © The Authors
Publisher: Razi University.

Extended Abstract

1. Introduction

The September 11, 2001 attacks inaugurated a new phase in U.S. domestic and foreign policy. Seeking to fill a post-Cold War strategic vacuum and resolve a “crisis of meaning,” U.S. decision-makers—strongly influenced by neoconservative thought—reframed security around preemption and prevention, privileging unilateral action and regime change over Cold War-style deterrence. The “Global War on Terror,” the Greater Middle East initiative, and withdrawals from or re-interpretations of key regimes (e.g., ABM, Kyoto, and ICC) exemplified a turn toward unipolar U.S. Hegemony.¹

This article asks: What challenges has U.S. U.S. Hegemony faced in the Middle East in the post- September 11 international system? We argue that four intertwined dynamics—U.S. unilateralism backlash, China’s expanding footprint, the rise of anti-hegemonic Takfiri (Salafi-jihadist) groups, and the formation/strengthening of the Axis of Resistance—have constrained the durability and effectiveness of U.S. hegemony in the region. The incident of September 11, 2001 opened a new chapter in the domestic and foreign policies of the United States of America, because after the end of the Cold War, this country suffered from a vacuum of security strategy and suffered a crisis of meaning. After September 11, the neoconservatives used the opportunity and therefore by exaggerating the risk of terrorism in order to get out of the crisis of meaning at the international level, they exploited it to stabilize hegemony and U.S. Hegemony.

After this incident, America has adopted new goals and policies towards terrorism in foreign policy. From this time on, he presented a new definition of security and in this regard, he proposed the strategy of preemptive attack and preventive attack. In other words, the deterrence strategy of the Cold War period gave way to the increasing interventionist strategy after the Cold War, and this country turned to unilateralism in the international arena. The United States of America, focusing on the approach of aggressive realism in its foreign policy, emphasized increasing power as a goal and to gain a hegemonic position in the field of the international system. This unipolar U.S. Hegemony affected the foreign policy of other agents. In this regard, after September 11, we see challenges in the field of the international system, part of which is related to the collapse of the order based on the bipolar structure, and the other part is caused by the new conditions and the post-Cold War international system.

In this article, an attempt is made to answer the question that the U.S. Hegemony of the United States of America faces in the international system after September 11, what

1. U.S. hegemony refers to the United States' dominant global position, characterized by unparalleled military, economic, technological, and cultural influence, which allows it to shape international affairs and institutions to its own values and interests. While the term implies a leadership role, it often carries negative connotations, suggesting political interference, economic exploitation, and the imposition of American values on other nations, according to China's Ministry of Foreign Affairs.

challenges does it face in the Middle East? The unilateralism of the United States of America, the expansion of China's presence in the Middle East as a competitor, the growth of anti-hegemonic takfiri groups, and the formation and strengthening of the axis of resistance are the most important challenges to the U.S. Hegemony of the United States of America in the Middle East in the post-September 11 period. Therefore, the continuation of the U.S. Hegemony of the United States of America in the Middle East is directly related to the reduction of the mentioned challenges through the international consensus around the ideal model of the international order.

2. Theoretical Framework

Anchored in neoclassical realism and engaging offensive realism, the study links systemic power distributions to state behavior while incorporating domestic intervening variables (elite consensus, institutional capacity, threat perception). We distinguish hard balancing (alliances/military buildup; e.g., Russia) from soft balancing (institutional, economic, and diplomatic constraints; e.g., China), and situate U.S. post-9/11 strategy within a hybrid of hegemonic stability and coercive liberalism. Ideational components—particularly the securitization of “terrorism,” democracy-promotion narratives, and counter-narratives of resistance—are treated as mechanisms that translate material capabilities into regional outcomes.

3. Methodology

The research employs a qualitative, descriptive-analytical design with a comparative-historical orientation. Data are drawn from primary documents (U.S. national security strategies, official statements), scholarly literature, policy reports, and credible media. Using process tracing and thematic coding, the article maps post-9/11 policy shifts and their regional effects, then assesses how counter-hegemonic actors mobilize hard/soft balancing and asymmetric tools. The inference strategy is confirmatory, testing the proposition that the four identified dynamics constitute the principal constraints on U.S. U.S. Hegemony in the Middle East.

4. Discussion

Unilateralism and backlash: The U.S. preference for preemptive force and selective multilateralism generated legitimacy deficits, alliance frictions, and governance costs, reducing coalition depth and increasing the transaction costs of regional leadership. China's expanding presence: Through energy interdependence, the Belt and Road, technology, finance, and cautious diplomacy, China advances soft-balancing logics that dilute U.S. agenda-setting, offer alternatives to Western conditionality, and reshape regional economic geographies without direct military confrontation. Rise of Takfiri/Salafi-jihadist groups: The emergence of al-Qaeda affiliates and ISIS both consumed U.S. resources and complicated order-building, producing security externalities in the Middle East and Europe, undermining democratization narratives, and

blurring the line between counterterrorism and state-building. Axis of Resistance: The consolidation of Iran-aligned actors (e.g., Hezbollah, Iraqi and Syrian militias, Ansar Allah, as well as Palestinian factions) institutionalizes asymmetric deterrence across multiple theaters. By combining military, political, and cognitive warfare, this network raises the cost of coercion for the U.S. and its partners and exploits legitimacy gaps in regional crises. Collectively, these trends erode the ease—though not the existence—of U.S. dominance, forcing Washington to reconcile what it should, prefers to, currently can, and cannot do given resource, legitimacy, and coalition constraints.

5. Conclusion and Suggestions

U.S. Hegemony in the Middle East since 9/11 is durable but increasingly encumbered. Sustaining influence requires recalibrating from coercive unilateralism toward selective multilateralism, institutional burden-sharing, and clearer prioritization. Strategically, Washington must (i) align means and ends to avoid overreach; (ii) leverage institutions to regain legitimacy; (iii) manage great-power competition by integrating China and Russia into issue-specific frameworks where possible; (iv) address root-cause grievances that feed extremist mobilization; and (v) narrow the development gap through credible economic partnerships. Absent such adjustments, the four constraints identified here will continue to narrow the policy space for effective U.S. leadership in the region.

تنگناهای یک‌جانبه‌گرایی هژمونی آمریکا در خاورمیانه (پس از ۱۱ سپتامبر)

هوشنگ صالحی^۱

علیرضا رضایی^۲

قاسم ترابی^۳

چکیده

حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ فصل نوینی در سیاست‌ها و راهبردهای داخلی و خارجی ایالات متحده آمریکا رقم زد؛ زیرا این کشور، پس از پایان جنگ سرد، دچار خلأ راهبرد امنیتی و بحران معنا شده بود. در پی این واقعه، جریان نومحافظه‌کار با بهره‌برداری از فرصت، خطر تروریسم را بزرگ‌نمایی کرد تا از این طریق بحران معنایی خود را در سطح جهانی برطرف سازد. این وضعیت زمینه‌ساز بهره‌برداری آمریکا از موقعیت تثبیت و توسعه هژمونیک‌گرایی در فضای بین‌المللی شد. پس از این حادثه، اهداف و سیاست‌های جدیدی در حوزه مقابله با تروریسم در سیاست خارجی ایالات متحده شکل گرفت؛ بنابراین، سیاست خارجی این کشور پس از حادثه ۱۱ سپتامبر تغییر و تحولی جدی در مسیر و رویکردهای خود تجربه کرد. پس از این رویداد شاهد چالش‌هایی در عرصه نظام بین‌الملل هستیم که بخشی مرتبط با فروپاشی نظم مبتنی بر ساختار دوقطبی و بخشی ناشی از شرایط جدید نظام پساجنگ سرد است. این مقاله در پی پاسخ به این پرسش است که هژمونیک‌گرایی ایالات متحده در نظام بین‌الملل پس از ۱۱ سپتامبر با چه چالش‌هایی در خاورمیانه روبه‌روست؟ یک‌جانبه‌گرایی آمریکا، بسط حضور چین به‌عنوان رقیب، رشد گروه‌های تکفیری ضد هژمونیک و شکل‌گیری محور مقاومت مهم‌ترین چالش‌های هژمونیک‌گرایی ایالات متحده در خاورمیانه در دوره پسایزده سپتامبر است. استمرار این هژمونیک‌گرایی در گرو کاهش چالش‌های مذکور از طریق اجماع بین‌المللی پیرامون الگوی مطلوب نظم بین‌المللی است. در این پژوهش، با بهره‌گیری از روش کیفی-تفسیری و رویکرد توصیفی-تحلیلی، داده‌ها از طریق فیش‌برداری از منابع معتبر داخلی و خارجی گردآوری شده است.

واژه‌های کلیدی: هژمونیک‌گرایی، ایالات متحده آمریکا، خاورمیانه، یک‌جانبه‌گرایی، یازدهم سپتامبر.

۱. گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

h.salehi6651@iaau.ac.ir

۲. گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران (نویسنده مسئول).

کد ارکید: 0000-0002-2865-4343 DrAlireza.Rezaei@iaau.ac.ir

۳. گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

کد ارکید: 0000-0002-5359-9390 ghasemtorabi@iaau.ac.ir

۱. مقدمه

حادثه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ نقطه عطفی در سیاست‌ها و راهبردهای داخلی و خارجی ایالات متحده آمریکا به شمار می‌آید. این کشور پس از پایان جنگ سرد با خلأ راهبردی در عرصه امنیت ملی و نوعی بحران معنا روبه‌رو بود. واقعه ۱۱ سپتامبر زمینه‌ای فراهم ساخت تا جریان نومحافظه کار با بزرگ‌نمایی تهدید تروریسم، این بحران را در سطح جهانی جبران کند و بستر لازم برای گسترش هژمونیک‌گرایی ایالات متحده در نظام بین‌الملل را ایجاد نماید. به دنبال این حادثه، اهداف و سیاست‌های تازه‌ای در چارچوب مبارزه با تروریسم وارد دستور کار سیاست خارجی آمریکا شد و این کشور تغییرات بنیادینی در جهت‌گیری‌ها و رویکردهای خود تجربه کرد. در همین راستا، دکترین «جنگ پیش‌دستانه» به عنوان ابزاری برای مقابله با تهدیدات تروریستی تدوین گردید و طرح «خاورمیانه بزرگ» نیز به عنوان راهنمای سیاست‌های ایالات متحده در منطقه معرفی شد.

در دوره اول بوش در استراتژی کلان سیاست خارجی آمریکا، یک‌جانبه‌گرایی با محوریت قدرت نظامی بر چندجانبه‌گرایی و همکاری بین‌المللی با محوریت قدرت اقتصادی و تجاری غلبه کرد. در واقع الگوی جدیدی از طرح‌ریزی سیاست خارجی آمریکا ابداع شده است که با اندکی تساهل و تسامح الگوی اقتدارگرایانه نامیده می‌شود. در این الگو، تروریسم جایگزین کمونیسم دوران جنگ سرد شد؛ همچنین محور حرکت در جهان اسلام بر اساس این سناریو، پدیده‌ای به نام تروریسم اسلامی که مصداق آن جهان اسلام و مسلمانان بودند تعریف شد. از دیگر ویژگی‌های دکترین جدید بوش احترام نگذاشتن به مقررات و قوانین بین‌المللی است. این دولت از آغاز کار خود بسیاری از قوانین بین‌المللی را زیر پا گذاشت. خروج از پیمان زیست‌محیطی کیوتو، خروج از پیمان موشک ضد بالستیک^۱ و مهم‌تر از این‌ها حمله به عراق و افغانستان بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل، نمونه‌های بارز و گویای این امر است. از سوی دیگر، استراتژی جدید ارزش کمی برای ثبات بین‌المللی قائل است. یک‌جانبه‌گرایان با دیدی واقع‌گرایانه بر این باورند که باید سختی‌های گذشته را به کناری نهاد. سیاست‌گذاران دولت بوش معتقدند ایالات متحده باید فراتر از تفکرات کهنه جنگ سرد حرکت کند، حتی اگر این مسئله به خروج آمریکا از پیمان ضد موشک‌های بالستیک یا مخالفت با اعضای دیگر پیمان‌های رسمی کنترل تسلیحات منجر شود.

1. Anti-Ballistic Missile Treaty

بعد از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ «تروریسم» تفسیر جدیدی پیدا کرد. ساختار نظام فکری آمریکا در سیاست خارجی تغییر یافت و به‌سوی یک نظام سلسله‌مراتبی امری و غیرمشروط سوق پیدا کرد. اولین پیامد این تغییر نیز گسترش مفهوم مبارزه با تروریسم بود که جرج بوش آن را در ۲۲ سپتامبر ۲۰۰۱ در جمع نمایندگان کنگره آمریکا تبیین کرد و دولت‌ها را در مقابل انتخاب این گزینه قرار داد: «آن‌که با ما نیست علیه ماست!» و بعد از این اظهارات بود که سه کشور ایران، عراق و کره شمالی به‌عنوان محور شرارت معرفی شدند. دکترین جدید امنیت ملی آمریکا پس از ۱۱ سپتامبر بر اساس مبارزه با تروریسم تبیین شد. این سخنان جرج بوش در اصل دکترین جدید امنیت ملی آمریکا بود، که توسط نزدیکان وی مانند کاندولیزا رایس تبیین شده بود. افکار نومحافظه‌کاران را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. اخلاق‌گرایی؛^۱ جست‌وجوی جهانی که کاملاً مجاب شده که به بازآفرینی دوباره ارزش‌های آمریکایی نیازمند است.
۲. واقع‌گرایی؛^۲ تأکید بر قدرت نظامی به‌عنوان نخستین عامل در شکل‌دهی به امور جهانی و نخستین انتخاب ما از عوامل قدرت.
۳. یک‌جانبه‌گرایی؛^۳ سوءظن نسبت به سازمان‌های بین‌المللی و بین‌الملل‌گرایی.
۴. مرکز توجه؛^۴ تمرکز بر روی مسائل خاورمیانه و اسلام فراتر از سایر حوزه‌های جهانی.
۵. رهبری؛^۵ بشر را نه نیروهای غیرشخصی، بلکه گفتمان تاریخی شکل می‌دهد (Jackson & Towle, 2006: 29-30).

البته دیدگاه‌های رایس، وزیر پیشین امور خارجه آمریکا، سیاست مداخله‌گرایی را به بهانه مبارزه با تروریسم نهادینه کرد و ترجیح‌های حقوقی به این امر اضافه شد. تهاجم نظامی آمریکا به افغانستان و عراق، با تعبیر جدیدی از ماده ۵۱ منشور نمونه بارز آن بود. همین امر سبب شد پس از ۱۱ سپتامبر شاهد چالش‌هایی در عرصه نظام بین‌الملل باشیم. بخشی از این چالش‌ها مرتبط با فروپاشی نظم دوقطبی بود و بخش دیگر، ناشی از شرایط جدید در نظام بین‌الملل پساجنگ سرد. از جمله این تبعات می‌توان به گسترش تروریسم و رشد گروه‌های نظامی اسلام‌گرا به‌ویژه در

1. Moralism

2. Realism

3. Unilateralism

4. Focus

5. Leadership

خاورمیانه و دیگر نقاط جهان، تزلزل در نظام حقوق بین‌الملل، و بی‌اعتمادی دولت‌ها به نهادهای بین‌المللی به‌ویژه سازمان ملل متحد در پی اقدامات یک‌جانبه آمریکا اشاره کرد.

۲. پیشینه پژوهش

ایکبری^۱ (۱۳۸۲) در کتاب *تنها ابرقدرت: هژمونی آمریکا در قرن ۲۱*، ضمن مفروض قرار دادن دوران پساجنگ سرد به‌عنوان دوران تک‌قطبی، درصدد پاسخگویی به این پرسش اساسی است که دوران تک‌قطبی آمریکا چه مدت دوام خواهد یافت. در پاسخ به این پرسش، مجموعه مقالاتی از اساتید برتر روابط بین‌الملل در سه بخش این کتاب گردآوری و تدوین شده است. ایکبری توانسته مقالات ارزنده‌ای را در تحلیل نظام تک‌قطبی پساجنگ سرد، علل تداوم هژمونی آمریکا و تثبیت موقعیت آن کشور در سطح نظام بین‌المللی گردآوری نماید که درک جامعی از نظام بین‌الملل پساجنگ سرد، استمرار این نظام و تهدیدهای موجود در برابر آن ارائه می‌دهد. لکن با توجه به رویکرد لیبرالیستی ایکبری در تبیین هژمونی آمریکا، محدود کردن تحلیل نظام بین‌الملل به نقش ایالات متحده قابل‌نقد است. ضمن آنکه به بخش اعظمی از نظم بین‌المللی پس از فروپاشی شوروی در قالب اقتصاد سیاسی بین‌المللی اشاره‌ای نشده است.

اوان هریسون^۲ (۲۰۰۴) در کتاب *نظام بین‌الملل پساجنگ سرد؛ استراتژی‌ها، نهادها و بازتاب‌ها*، بر آن است تا ضمن بررسی منطق آنارشی از منظر تئوری‌های مختلف روابط بین‌الملل، به تبیین سیاست خارجی قدرت‌های نوظهور در نظام بین‌الملل - کشورهای آلمان، ژاپن و چین - بر مبنای آن تئوری‌ها پردازد. وی با مفروض قرار دادن هژمونی ایالات متحده آمریکا در دوران پساجنگ سرد، بر آن است که در این دوران دولت‌های دموکراتیک بر نظام بین‌الملل حاکم هستند و سایر دولت‌ها از دنباله‌روی این دولت‌ها ناگزیرند؛ لکن عناصری از موازنه‌طلبی را نیز در خط‌مشی‌های قدرت‌های کلیدی می‌توان مشاهده نمود. هریسون در این کتاب بر قدرت‌های نوظهور در نظام بین‌المللی تأکید نموده و کوشیده است روابط این قدرت‌ها با ایالات متحده آمریکا را تبیین کند. او با توجه به گرایش‌های نظری خود، در این کتاب تلاش کرده دیدگاه لیبرالیستی را در تبیین نظام بین‌الملل پساجنگ سرد مبنای قرار دهد که سبب نوعی یک‌جانبه‌نگری شده است.

1. Ikenberry

2. Harrison

فوکویاما^۱ (۱۳۸۶) در کتاب *آمریکا بر سر تقاطع: دموکراسی، قدرت و میراث جریان نو محافظه‌کاری در آمریکا* بر آن است که پس از پایان جنگ سرد، بسیاری از کشورها در برپا کردن نهادهای دموکراسی و اقتصاد بازار آزاد با مشکل روبه‌رو بوده‌اند و برخی نیز، به‌ویژه در جهان سابق کمونیسم، به نظام‌های فاشیستی و هرج‌ومرج بازگشته‌اند. نکته‌شایان اهمیت آن است که وی در مورد تلاش‌های آمریکا در بسط دموکراسی در منطقه خاورمیانه اعتقاد دارد سیاست خارجی آمریکا برای ایجاد دموکراسی از طریق حمله نظامی کارساز نیست؛ دموکراسی را باید مردم منطقه بیاورند. این کتاب در واقع بیانگر مواضع سیاسی فرانسیس فوکویاما، استاد اقتصاد سیاسی بین‌الملل دانشگاه جان هاپکینز واشنگتن، و براثت‌نامه وی از جریان نومحافظه‌کاری است. وی هرچند خود از مشوقان بوش در حمله به عراق بود، لکن اکنون ضمن انتقاد از سیاست خارجی بوش در صحنه نظام بین‌الملل، به‌ویژه خاورمیانه، بر آن است که رفتار بوش جایگاه ابرقدرتی آمریکا را در عرصه بین‌المللی متزلزل ساخته است. ضمن آنکه وی هرگونه توسل به زور برای تحمیل دموکراسی را محتوم به شکست می‌داند. این کتاب ضمن ارائه سرچشمه‌های درونی سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا، به‌ویژه در دوران هشت‌ساله بوش، به‌خوبی توانسته الگویی مطلوب از رویکردی کارآمد در سیاست خارجی آمریکا را با هدف تداوم نظام تک‌قطبی پساجنگ سرد ارائه دهد. هرچند که این الگو از نظم قابل‌تعمیم به سایر کشورها و قدرت‌ها نیست، لکن می‌تواند در فهم الگوی ایالات متحده آمریکا از نظم بین‌المللی به‌عنوان قدرت هژمون در نظام بین‌الملل پس از فروپاشی ساختار دوقطبی جنگ سرد حائز اهمیت باشد.

فرید زکریا (۱۳۸۸) در نخستین جمله کتاب *جهان پس‌آمریکایی* نوشته: این کتابی است نه درباره غروب آمریکا، بلکه بیشتر درباره طلوع دیگران و درباره دگرگونی بزرگی که در سراسر جهان در حال وقوع است. وی بر آن است که در پانصد سال اخیر شاهد جابه‌جایی‌های ساختاری در قدرت بوده‌ایم: نخست، پیدایش جهان غرب بود؛ فرایندی که در قرن پانزدهم آغاز شد و در اواخر قرن هجدهم شتابی کامل یافت. این فرایند مدرنیته را به وجود آورد و موجب تسلط سیاسی غربی‌ها شد. دومین جابه‌جایی که در پایان قرن هجدهم رخ داد، ظهور ایالات متحده آمریکا بود. آمریکا در بیشترین سال‌های قرن گذشته بر اقتصاد، سیاست، علوم و فرهنگ جهانی مسلط بوده و طی بیست سال گذشته این سلطه بی‌مناقشه و در تاریخ مدرن بی‌سابقه بوده است. این کتاب درک

مطلوبی از نظم جهانی در حال ظهور، که مورد قبول همه قدرت‌های بزرگ باشد، به دست نمی‌دهد؛ بلکه بیشتر به تبیین دغدغه‌های آینده نظم جهانی از منظر ایالات متحده آمریکا می‌پردازد. در واقع، سعی می‌کند چارچوب الگویی مطلوب از نظم بین‌المللی از منظر ایالات متحده آمریکا را ارائه دهد.

۲. مبانی نظری

یکی از دغدغه‌های اصلی متفکران اثبات‌گرا ضرورت تدوین رویکردی جامع و منطقی است که بتواند روابط میان نظام بین‌المللی را تبیین کند و ساختارهای حاکم بر آن‌ها را شفاف سازد. سیاست خارجی هر کشور در تعامل دائم با محیط‌های داخلی و خارجی خود شکل می‌گیرد و تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد؛ هدف‌ها، توانایی‌ها، استراتژی‌ها، ابزارها و تاکتیک‌ها، ساختار و شکل سیاست خارجی، تصمیم‌گیری‌ها، اقدامات عملی و پیامدهای حاصل از آن نقش مهمی در این فرایند ایفا می‌کنند.

نظریه نوواقع‌گرایی را در دهه ۱۹۸۰ کنت والتز^۱ در کتاب *تئوری سیاست بین‌الملل* مطرح کرد. او با اتخاذ بسیاری از مفروضه‌های تئوری واقع‌گرایی کلاسیک، به ارائه تبیینی ساختاری از رفتار بازیگران در محیط آنارشیک بین‌الملل اقدام نمود. والتز به دنبال پاسخ این پرسش بود که چرا بازیگران در محیط بین‌الملل با وجود تفاوت در ابعاد مختلفی همچون سیاسی، اقتصادی و ایدئولوژیک، رفتاری مشابه از خود بروز می‌دهند. پاسخی که والتز به این پرسش می‌دهد نگاهی جدید را وارد عرصه تحلیل پویای رفتار بازیگران می‌نماید. والتز بر این باور است که نمی‌توان این شباهت را بر اساس ویژگی‌های واحدها توضیح داد و در مقابل بایستی به برداشتی سیستمی از سیاست بین‌الملل متکی بود. به عبارت دیگر، ساختار آنارشیک سبب می‌شود که بازیگران ادراکات ذهنی خاصی را در خود ایجاد و بر اساس آن رفتار نمایند. بنابراین، تأثیرات ساختار بر کارگزاران (بازیگران) سبب می‌شود آنان رویه‌های مشابهی اتخاذ کنند. انتقادی که والتز به واقع‌گرایان کلاسیک داشت تقلیل‌گرا بودن نظریه آنان بود. زیرا واقع‌گرایان کلاسیک سطح تحلیل را صرفاً به سطح دولت محدود ساخته بودند و لذا والتز تلاش کرد تا سطح تحلیل کارآمدتری را برای ارائه تبیینی روشن از روابط بین‌الملل خلق نماید (نوروزی، ۱۳۹۳).

1. Kenneth Waltz

نظریه نوواقع‌گرایی والتز ریشه در نظریات پایه‌ای و بنیادی وی در مورد چهار مفهوم اصلی سطح تحلیل، نظام، واحدها و ساختار دارد. هرگونه تلاش برای مطالعه رهیافت نوواقع‌گرا در روابط بین‌الملل که نظریه والتز یکی از پایه‌های آن است، مستلزم شناسایی این مفاهیم و ارائه تعاریف روشن از آن‌ها و تمرکز بر این مسئله است که ساختارها و واحدها چگونه با یکدیگر و نیز با نظریه گسترده‌تر نظام‌ها که همه آن‌ها را در خود جای می‌دهد ارتباط می‌یابد. والتز با استفاده از این مفاهیم اصلی نظریه سیاست بین‌الملل خود را تدوین و ارائه می‌کند (حسینی متین، ۱۳۸۸).

وقوع حملات یازدهم سپتامبر که در آن گروهی غیردولتی به شکل بی‌سابقه قدرت خود را برابر تنها ابرقدرت جهان اعلام کرد، افق‌های تازه‌ای برای تحلیل‌های نظری و عملی در حوزه روابط بین‌الملل فراهم ساخت. این تحولات راه را برای ارزیابی مجدد و بازاندیشی در اصول و مفروضات واقع‌گرایی درباره دولت، به‌عنوان تنها بازیگر اصلی در عرصه روابط بین‌الملل، و همچنین نقش ایدئولوژی در مباحث امنیتی آینده هموار ساختند.

واقع‌گرایی نوکلاسیک بر دو مفروض کلی استوار است: اول اینکه واقع‌گرایی پارادایمی شامل تئوری‌های وابسته بسیار است. پس ورود یک تئوری جدید به مجموعه تئوری‌های واقع‌گرایانه منعی ندارد و لزوماً نافی تئوری‌های پیشین نیست؛ دوم اینکه واقع‌گرایی دارای یک «هسته سخت» و یک «کمربند حمایتی» است و به همین دلیل، واقع‌گرایی نوکلاسیک به‌عنوان یک تئوری نوین می‌تواند از طریق تقویت کمربند حمایتی حائل، سبب غنای بیشتر پارادایم واقع‌گرایانه شود که گفته می‌شود نوواقع‌گرایی از آن صرف‌نظر کرده بود. هدف اصلی واقع‌گرایی نوکلاسیک تبیین ابعاد روابط بین‌الملل در چارچوب اصول هسته‌ای واقع‌گرایی است که از نگاه دیگر تئوری‌های واقع‌گرایانه و غیرواقع‌گرایانه پنهان مانده‌اند یا از پرداختن به آن‌ها اجتناب شده است. در اینجا، اولاً «تبیین» بدان معناست که واقع‌گرایی نوکلاسیک «چرایی» و نه فقط «چگونگی» را بررسی می‌کند. ثانیاً تبیین ابعاد روابط بین‌الملل یعنی آنکه واقع‌گرایی نوکلاسیک، تئوری و اندیشه‌ای در ارتباط با واقعیت است نه آنکه محصور در ایده‌های صرف باشد. این تئوری حتی هنجارها و ایده‌ها را در راستای تبیین واقعیت‌ها وارد می‌کند؛ به همین دلیل، به‌لحاظ ماهیت، یک نظریه حفظ وضع موجود است. به‌علاوه، در زمانی که بر اساس تبیین، توصیه‌هایی را برای چگونگی رفتار ایالات متحده آمریکا ارائه می‌کند، تجویزی است (سلیمی و ابراهیمی، ۱۳۹۳).

تمرکز اصلی واقع‌گرایی نوکلاسیک برای تبیین تغییر در سیاست خارجی بر متغیرهای میانجی است. به گفته گیدئون رز،^۱ از طریق متغیرهای داخلی، فشارهای ساختاری نظام بین‌المللی آنارشی در داخل هر کشور ترجمه و پاسخ داده می‌شود. این متغیرهای میانجی عبارت‌اند از:

متغیر ادراک و برداشت تصمیم‌گیرندگان در سیاست خارجی، بر مسائل انگیزشی و شناختی آنان تأکید دارد. اصطلاحی که برای توصیف این رویکرد به کار می‌رود پارادایم شناختی است. جرویس^۲ عقیده دارد که «گزاره مرکزی پارادایم شناخت حاکی از این است که زمینه‌ها یا ذهنیت‌های شناختی افراد نقش نامناسبی را در شکل‌گیری ادراک آن‌ها بازی می‌کنند. این امر موجب گرایش کلی آن‌ها به سمت توجه انتخابی به اطلاعات و دست‌بندی اطاعات می‌شود. این فرایند باعث می‌شود که افراد آن چیزی را ببینند که قابل انتظار است و بر اعتقادات و جهان‌بینی‌های قبلی آن‌ها اتکا دارد.» به عبارت دیگر، در این فرایند ادراک یا برداشت تئوری‌محور است تا داده‌محور. دیوید ولچ نیز^۳ با تأکید بر عنصر ادراک، عقیده دارد «تغییر در سیاست خارجی روند متعارفی نیست و در صورت وقوع ارتباط مستقیمی با ادراک تصمیم‌گیرندگان از شکست سیاست خارجی پیشین دارد.» به عبارت دیگر، بیشترین احتمال وقوع تغییر در وضعیتی است که تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی از هزینه‌های فراوان تداوم رویکرد غالب کنونی در هراس باشند. هرمان^۴ نیز با تکیه بر عنصر شناخت و تأثیر آن بر ادراک رهبران بین‌رهرانی تهاجمی و رهبران مصالحه‌جو تفاوت قائل می‌شود. وی عقیده دارد که «رهبران تهاجمی دارای ویژگی‌های معینی هستند. از جمله گرایش ماکیاولیستی تسلط بر دیگران، تمایل به نیاز فزاینده به قدرت، گرایش به سوءظن و بدگمانی، ملی‌گرایی افراطی و اقدام بر اساس منافع ملی. در مقابل، رهبران مصالحه‌جو تمایل به روابط دوستانه با دیگر ملت‌ها دارند، به دیگران اعتماد می‌کنند، ملی‌گرایی در آن‌ها پایین است، توانایی کشف و بهره‌برداری از سیاست‌های متفاوت را نیز دارند.»

متغیر ساختار و قدرت داخلی دولت، که در آن بر سه موضوع تأکید می‌شود:

۱. رژیم سیاسی به‌عنوان مجموعه‌ای نهادینه‌شده از قواعد رسمی و غیررسمی است که چهار کاربرد اساسی دارد:

الف) تعیین دارندگان قدرت (کسانی که قدرت تصمیم‌گیری نهایی را دارند)؛

1. Gideon Rose
2. Robert Jervis
3. David Welch
4. Robert Herman

ب) قانونمند کردن توزیع مناصب سیاسی (حقوق سیاسی)؛

ج) تعیین کردن محدودیت‌های داخلی (آزادی‌های مدنی)؛

د) محدودیت به کارگیری قدرت سیاسی (تقسیم قدرت، کنترل و اقتدار).

رژیم‌های سیاسی در سراسر جهان، با توجه به ویژگی‌های خود از جمله درجهٔ بیشتر یا کمتر آزادی‌های مدنی و غیره، به دموکراتیک یا غیردموکراتیک (اقتدارگرا و سایر اشکال دولت‌های انحصارگرا) دسته‌بندی می‌شوند. هاکسول عقیده دارد ویژگی‌هایی که بر اتحاد یا عدم اتحاد و نظامی‌گری رژیم‌های سیاسی تأثیر دارد، در سطح پایین نیز در کاربست فعالیت‌های روزانهٔ سیاست خارجی تأثیر دارد. چگونگی تأثیر رهبران، گروه‌ها و ائتلاف بازیگران در شکل‌گیری سیاست خارجی، گزینه‌هایی که انتخاب می‌شود، تصمیم‌هایی که اتخاذ می‌شود و چگونگی تأثیر این فرایند بر تغییر سیاست خارجی، ارتباط نزدیکی با رژیم‌های سیاسی دارد.

۲. ساختار داخلی به ویژگی‌ها و عامل تأثیرگذار داخلی در سیاست خارجی هر کشور اشاره دارد. این ساختارهای داخلی عبارت‌اند از موقعیت جغرافیایی یک کشور، منابع طبیعی و انسانی، ماهیت سیستم سیاسی، کیفیت رهبری، نوع و ماهیت تعامل بین گروه‌های اجتماعی در جامعه. برخی عقیده دارند که سیاست خارجی راهبردی است برای پر کردن خلأ ایجادشده به‌وسیلهٔ محدودیت‌های جغرافیایی، منابع طبیعی و انسانی و سایر عوامل محدودکننده؛ بنابراین، سیاست خارجی دولت‌ها به متغیرهای گوناگون از جمله برخورد آن با واقعیت‌های داخلی وابسته است. این امر موجب می‌شود که دولت‌ها در بسیاری از موارد عمل‌گراتر باشند تا اخلاق‌محور، اقتصادی عمل کنند تا نظامی، وابسته باشند تا منزوی، بین‌الملل‌گراتر باشند تا ملی‌گرا. به‌دلیل ماهیت دوگانهٔ سیاست خارجی، رهبران مجبورند تا این بازی دوگانه را هم در عرصهٔ بین‌المللی و هم در عرصهٔ داخلی انجام دهند. ضعف در داخل موجب تضعیف در عرصهٔ بین‌المللی می‌شود و عملکرد ضعیف در عرصهٔ بین‌المللی ممکن است در داخل به شکست دولت منجر شود.

۳. بروکراسی دولتی: تحلیل‌های سیاست خارجی به توضیح نگرش‌های مطالعهٔ سیاست بین‌المللی و توضیح چرایی و چگونگی رفتار دولت‌ها در عرصهٔ بین‌المللی گرایش دارد. با وجود این، در زمینهٔ تصمیم‌گیری بازیگران عمده‌ای در تصمیم‌گیری سیاسی دخالت دارند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها نهادهای دولتی هستند که در قالب بروکراسی توصیف می‌شوند. «بروکراسی‌های ملی در قلب تحلیل‌های سیاست خارجی قرار دارند. بروکراسی‌ها هم در کشورهای کوچک و هم

در کشورهای بزرگ شکل می‌گیرند و تمایل آن‌ها به دفاع از منافع ملی است. اگرچه چندین سازمان در قالب بروکراسی می‌توانند بر سیاست خارجی تأثیر بگذارند، اما سازمان‌هایی نظیر وزارت خارجه، وزارت کشور، وزارت دفاع، وزارت اقتصاد تأثیر قابل توجهی بر سیاست خارجی دارند. همان‌گونه که آلیسون^۱ یادآوری می‌کند، بروکراسی‌ها تلاش دارند منافع ملی را در قالبی قرار دهند که دربرگیرنده منافع سازمانی خود آن‌ها نیز باشد» (نیاکویی و صفری، ۱۳۹۶).

۳. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها مبتنی بر استفاده از منابع مکتوب، مدارک و جست‌وجو در شبکه‌های مجازی و اینترنتی است. روش تحلیل داده‌ها کیفی و شیوه انجام آن توصیفی-تحلیلی است؛ به این ترتیب که داده‌های گردآوری شده پس از توصیف، در راستای بررسی فرضیه پژوهش مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

روش بررسی فرضیه به صورت اثباتی است؛ بدین معنا که از اطلاعات جمع‌آوری شده برای تأیید فرضیه استفاده می‌شود. در این پژوهش، با بهره‌گیری از روش کیفی-تفسیری و استنباط اطلاعات از طریق اسناد موجود، با رویکرد توصیفی-تحلیلی، فرایند گردآوری اطلاعات به شیوه فیش‌برداری از منابع قابل دسترس (شامل کتب، مقالات، فصل‌نامه‌های پژوهشی و تخصصی، پایگاه‌های معتبر داخلی و خارجی) انجام شده است.

به لحاظ روش‌شناسی، پژوهش حاضر در زمره پژوهش تطبیقی-تاریخی مورد محور قرار می‌گیرد. در این گونه پژوهش، حداقل دو واحد اجتماعی تحلیل شده و تحلیلی چندسطحی ارائه می‌شود که در آن هم استدلال نظری (با راهبرد قیاسی) و هم استدلال تجربی (با راهبرد استقرایی) می‌توانند همزمان حضور داشته باشند. در تحقیقات حوزه علوم انسانی، معمولاً داده‌ها با ابزار کتابخانه‌ای گردآوری می‌شوند و نیاز به روش‌های میدانی مانند پرسش‌نامه یا مصاحبه نیست. بنابراین، اطلاعات مورد نیاز از طریق کتب، مقالات و منابع اینترنتی معتبر تأمین شده است.

۴. تنگناهای هژمونی ایالات متحده آمریکا در نظام بین‌الملل پس از ۱۱ سپتامبر

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و پایان دوره جنگ سرد، نگاه بسیاری از تحلیلگران روابط بین‌الملل و سیاست‌مداران به آینده‌ای متفاوت و پرامید دوخته شد. سقوط یکی از دو قطب قدرت

1. Graham Allison

جهانی نه تنها از میزان درگیری‌های منطقه‌ای کاست، بلکه نقشی اساسی در کاهش تنش‌ها و ایجاد فضایی برای نظم جدید در عرصه جهانی ایفا کرد. این تحولات فرصت مناسبی برای ایالات متحده فراهم ساخت تا به عنوان قدرت برتر و نوپای نظام جهانی پساشوروی جایگاه خود را تثبیت کند؛ بنابراین، تلاش‌های دولت‌مردان آمریکایی برای تثبیت هژمون خود در نظم جهانی، در قالب سیاست‌های پساجنگ سرد ظهور یافت و به مرحله اجرا درآمد.

اما تغییر ساختارهای قدرت در سطح بین‌المللی همواره با فرصت‌ها و چالش‌های تازه‌ای همراه است. هنگامی که الگوهای سنتی روابط قدرت دچار تحول می‌شوند، شرایط برای همکاری‌های جدید و بروز تنش‌های نوین فراهم می‌شود و قواعد بازی میان بازیگران جهانی، خارج از چارچوب‌های مرسوم، شکل می‌گیرد. در دوره پس از ۱۱ سپتامبر این واقعیت بارزتر شد؛ جایی که تحولات پسازمیننه نظم دوقطبی و همچنین رویدادهای پس از آن، چالش‌هایی پدید آوردند که نه تنها نظام سنتی را زیر سؤال بردند، بلکه مسیرهای جدیدی را برای روندهای هژمونیک ایالات متحده ایجاد کردند.

این چالش‌ها که می‌توان آن‌ها را در مقابل ادعای برتر بودن هژمونیک‌گرایی آمریکا قرار داد، در چند وجه قابل بررسی است که می‌توان به تغییر در ساختار نظم جهانی، ناآرامی‌های امنیتی و نظامی و در نهایت شکست در حفظ قدرت برتر در عرصه جهانی اشاره کرد. در این خصوص می‌توان به موارد زیر اذعان کرد.

۴-۱. یک‌جانبه‌گرایی و هژمونی ایالات متحده آمریکا

سیاست خارجی یک‌جانبه‌گرایی یکی از پیامدهای حادثه یازدهم سپتامبر است؛ زیرا ایالات متحده با ناممکن دانستن دستیابی به اجماع برای انجام حمله‌های پیش‌دستانه و پیشگیرانه در مبارزه با تروریسم، یک‌جانبه عمل می‌کند. دولت‌های دیگر هر یک دلایل خاص خود را برای اقدام دارند و ایالات متحده تمایلی ندارد که سیاست‌هایش را با خواست‌های دیگران محدود کند. امروزه این دولت در صورتی که از عملکرد جهانی احساس رضایت نکند و شیوه‌های چندجانبه‌گرا را مطلوب نیابد، از این امر ابایی ندارد که به سیاست یک‌جانبه برای انجام هدف خود متوسل شود. الگوهای قدرت در صحنه جهانی به گونه‌ای شکل گرفته‌اند که آمریکا این احساس را دارد که قادر به اعمال سیاست‌های یک‌جانبه، بدون پرداخت هزینه‌های غیرقابل کنترل، است (آذری نجف‌آبادی، ۱۳۹۰).

یک‌جانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا پس از فروپاشی ساختار دوقطبی جنگ سرد مهم‌ترین چالش ساختاری نظام بین‌الملل پساجنگ سرد است. این یک‌جانبه‌گرایی به سبب نبود توازن قوا میان قدرت‌های بزرگ، پیامدهایی را برای ایجاد نظم در بستر نظام بین‌المللی به دنبال داشت. اندیشه یک‌جانبه‌گرایی گویای این موضوع است که آمریکا در رویارویی با مسائل بین‌المللی و جهانی بر راه‌حل‌های یک‌سویه، فنی و نظامی تأکید بیشتری خواهد داشت تا راهکارهای سیاسی همکاری‌جویانه و مبتنی بر چندجانبه‌گرایی. در نتیجه، پس از فروپاشی ساختار دوقطبی جنگ سرد، این کشور سعی نموده برای گسترش هژمونی‌اش در نظام بین‌الملل، نسبت به برداشت خود از برخی معاهدات، رژیم‌های بین‌المللی، قواعد حقوق بین‌الملل و... که میراث ساختار نظام بین‌الملل جنگ سرد بود، تجدیدنظر نماید. استدلالش هم این بود که این موارد در شرایط جدید نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای جدید و متفاوت باشد. دنیای جدید نیاز به قوانین و معاهدات جدید دارد، به شرط آنکه هژمونی ایالات متحده آمریکا را محدود و مقید نکند. برخی موارد یک‌جانبه‌گرایی آمریکا عبارت‌اند از:

- رد کنوانسیون تغییرات آب‌وهوایی کیوتو؛
 - عدم موافقت با تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی؛
 - رد قرارداد اوتاوا مبنی بر منع استفاده از مین‌های ضد نفر؛
 - خروج از پیمان ضد موشک‌های بالستیک؛
 - ایجاد و مینا قرار دادن تر دفاع پیش‌دستانه و پیشگیرانه و حمله به افغانستان و عراق.
- (رضایی، ۱۳۹۶: ۲۸).

یک‌جانبه‌گرایی ایالات متحده آمریکا در نظام بین‌الملل پساجنگ سرد، به‌ویژه در نظام بین‌الملل پسایازده سپتامبر، به‌خوبی در اسناد استراتژی امنیت ملی این کشور هم به‌طور کامل مشهود است.

دولت‌ها زمانی در صدد موازنه برمی‌آیند که قدرت در جایی بیش از اندازه متمرکز شده باشد؛ زیرا نامتقارن بودن قدرت، دولت‌های ضعیف‌تر را در معرض خطر سلطه دولت‌های قدرتمندتر قرار می‌دهد. این گفته هم که هنوز هژمونی آمریکا در عرصه نظام بین‌الملل تداوم دارد به معنای عدم شکل‌گیری رفتاری موازنه‌طلبانه از سوی دولت‌های دیگر نیست؛ زیرا نباید تلاش برای موازنه را (که خود یک رفتار در سطح کشوری محسوب می‌شود) با دستیابی عملی به موازنه (که یک

پیامد نظام‌مند محسوب می‌شود) اشتباه گرفت. دوم آنکه، نظم موازنه‌محور در دوران معاصر را در برابر هژمونی ایالات متحده آمریکا می‌توان در دو محور مطرح و بررسی کرد:

۱. نظم موازنه‌محور مبتنی بر موازنه سخت که در صدد استفاده از قدرت نظامی، اتحادها یا هر دو آن‌ها برای متوقف ساختن قدرت هژمونی است. در این نظم، دولت‌ها با وارد شدن به محور ضد هژمونیک، از اینکه از سوی قدرت هژمون مورد حمله قرار گیرند ترسی ندارند؛ بنابراین، توانایی‌های نظامی‌شان را تقویت می‌کنند و آن را برای اتخاذ سیاست خارجی مستقل به حداکثر می‌رسانند. به عبارت بهتر، دولت‌ها سعی می‌کنند با استفاده از ساختارهای نظامی (موازنه درونی) یا از طریق شرکت در ائتلاف‌های ضد هژمونیک (موازنه بیرونی) و یا هر دو، دولت‌های قوی‌تر را مهار سازند. به نظر می‌رسد روسیه در حال پیگیری نظم موازنه‌محور مبتنی بر موازنه سخت در نظام بین‌الملل کنونی و در برابر هژمونی ایالات متحده آمریکاست.

۲. نظم موازنه‌محور مبتنی بر موازنه نرم که از پیامدهای یک‌جانبه‌گرایی هژمونیک و از اشکال جدید موازنه است. در این نظم راهبردهایی که برای محدود ساختن قدرت هژمون به کار برده می‌شود صلح‌آمیز است؛ چرا که می‌خواهد از تأثیر مخربی که برتری هژمون می‌تواند برایش داشته باشد بپرهیزد. راهبردهایی نظیر استفاده از نهادهای بین‌المللی و دیپلماسی، در کنار تقویت بنیه اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد. البته تقویت بنیه اقتصادی می‌تواند پایه‌ای برای موازنه سخت در آینده هم باشد. به نظر می‌رسد چین در حال پیگیری نظم موازنه‌محور مبتنی بر موازنه نرم در نظام بین‌الملل کنونی و در برابر هژمونی ایالات متحده آمریکاست. به همین دلیل، علی‌رغم آنکه بسیاری از چینی‌ها اعتقادی به طولانی بودن قدرت آمریکا ندارند، ولی با اکراه ماهیت تک‌قطبی نظام بین‌الملل را پذیرفته‌اند؛ اما قصد رویارویی مستقیم با آن کشور را ندارد، بلکه سعی می‌کند با افزایش هزینه‌های رهبری ایالات متحده آمریکا در سطح نظام بین‌المللی بدون رویارویی مستقیم، به کسب جایگاه خود در سطح این نظام پردازد (رضایی، ۱۳۹۱: ۳۹).

۴-۲. چین و مسئله گسترش حضور این کشور در خاورمیانه به‌عنوان رقیب آمریکا

با فروپاشی شوروی و پایان نظام دوقطبی، ایالات متحده آمریکا مدعی کسب جایگاه قدرت بلامنازع و قدرتمندترین دولت در نظام بین‌الملل شد، بازیگری که توانایی جهت‌دهی به قواعد و رویه‌های بین‌المللی را به‌تنهایی داراست. با این‌همه، سایر قدرت‌های بزرگ آمریکا را به چالش کشیدند و با برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و استراتژیک به تلاش خود برای تغییر این شرایط ادامه

دادند. این بازیگران همیشه به‌عنوان یک رقیب بالقوه جایگاه برتر آمریکا را تهدید می‌کردند. چین یکی از این قدرت‌های بزرگ است که توانایی‌های بالقوه آن برای تبدیل شدن به ابرقدرتی و اشغال جایگاه فعلی آمریکا باعث نگرانی استراتژیست‌ها و مقامات آمریکایی شده است. در نتیجه ایالات متحده در دهه دوم قرن بیست و یکم تمرکز استراتژی امنیت ملی خود را از خاورمیانه به شرق آسیا انتقال داد تا بتواند با این تهدید بالقوه مقابله کند.

ظهور چین در مقابل آمریکا چالش‌هایی را برای قدرت هژمون ایجاد کرده است. این چالش‌ها در پنج حوزه اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و سایبری قابل تحلیل است؛ چرا که افزایش قدرت ملی چین در این حوزه‌ها به‌صورت آشکار چالش و تهدیدی اساسی برای جایگاه برتر ایالات متحده در میان قدرت‌های جهانی به شمار می‌آید. تغییر سیاست خارجی آمریکا در مواجهه با چین ناشی از احساس خطر آمریکا در قبال قدرت گرفتن چین است. در حال حاضر بسیاری از تحلیلگران روابط بین‌الملل از تولد اجماع پکن در مقابل اجماع واشنگتن سخن می‌گویند که به‌معنای نظم چینی اقتصاد سیاسی بین‌الملل است. این رشد قدرت اقتصادی در کنار رشد قدرت نظامی و صرف بودجه‌های کلان در این زمینه می‌تواند نشانه‌های معناداری برای تحلیلگران باشد.

رشد قدرت نظامی چین نیز در دوره اخیر بسیار پرشتاب بوده است، به‌گونه‌ای که هزینه‌های نظامی این کشور در سال ۲۰۱۳ تا حدود ۶۷۶,۱۱۴ میلیارد دلار افزایش یافت که می‌توان رشد سالانه ۱۱ درصد را نسبت به سال پیش از آن مشاهده کرد. در عرصه فناوری‌های نظامی نیز چین دستاوردهای قابل‌توجهی داشته است، به‌طوری که موشک‌های کروز چینی سه برابر نمونه مشابه آمریکایی برد دارند.

در کنار این موارد باید به قدرت سیاسی و ظهور چین به‌عنوان یک بازیگر مستقل و مؤثر در عرصه بین‌الملل اشاره داشت. نمونه‌هایی از تلاش‌های چین برای شکل‌دهی به مسیرهایی متفاوت از غرب در حل مسائل بین‌المللی را می‌توان در نقش‌آفرینی‌های چین در پیمان همکاری‌های شانگهای و گروه بریکس مشاهده کرد. قدرت نرم و فرهنگ اصیل چینی نیز یکی از موارد به چالش کشیده شدن هژمونی غرب است که شرایط را برای ظهور چین به‌عنوان یک ابرقدرت فراهم کرده است. فرهنگ مبتنی به آیین کنفوسیوسی که ترویج‌دهنده صلح و آرامش است توانسته برند بسیار مناسبی برای چینی‌ها تحت عنوان ظهور مسالمت‌آمیز فراهم آورد و مانعی اساسی برابر پروژه چین‌هراسی آمریکا به وجود آورد.

با نگاهی واقع‌گرایانه و مبتنی بر واقع‌گرایی ظهور و سقوط، این موارد می‌تواند پیشرو بودن و امنیت آمریکا را تهدید کند که به همین منظور، آمریکا به اقدامات بازدارنده دست زده است. سیاست چرخش به سوی آسیا و آسیامحوری واکنشی است که آمریکا به این افزایش قدرت چین نشان داده و علت این تغییر استراتژی را باید در افزایش قدرت چین دانست (حسن‌خانی و مسرور، ۱۳۹۶: ۱۷۹).

در طول دهه گذشته دو کشور تلاش کردند ابعاد نفوذ دیپلماتیک و سیاسی خود را در منطقه گسترش دهند. با این حال، پیچیدگی‌های این منطقه برای هر دو قدرت مسئله‌ساز بوده است. بهار عربی، ظهور داعش و مواردی از قبیل اشغال افغانستان و عراق به‌دست آمریکا، پرونده هسته‌ای ایران و منازعه اعراب و اسرائیل از گذشته این منطقه را دستخوش روابط بسیار پیچیده‌ای کرده است. به همین سبب، رقابت دو قدرت در مسائل سیاسی در سطوح مختلفی پیگیری شده است. چین با استفاده از پروژه جاده ابریشم جدید تلاش کرده تا روابط سیاسی خود را با کشورهای منطقه وسعت ببخشد. به همین منظور با عقد قراردادهای متعددی به تعمیق روابط خود پرداخته است. ایالات متحده با وجود داشتن روابط بسیار نزدیک با کشورهای عربی و اسرائیل، از داشتن ارتباطی نزدیک با ایران محروم مانده است. این خلأ موجود در سیاست خارجی ایالات متحده در مواجهه با ایران جایگاه چین را تقویت کرد. به همین دلیل، می‌توان ادعا کرد چین در طول یک دهه گذشته با برقراری روابط با تمامی بازیگران مهم منطقه توانسته از این موقعیت استفاده بهتری ببرد.

مورد دیگری که می‌تواند این رقابت را بهتر نشان دهد رویکرد دو کشور در مواجهه با بحران سوریه است. در جایی که ایالات متحده به دنبال پایان حضور بشار اسد در سوریه بود و تلاش می‌کرد موقعیت سیاسی پیرامون سوریه را به‌خصوص در سازمان ملل دشوار سازد، چین پیوسته از حق وتوی خود در شورای امنیت برای حمایت از دولت اسد در سوریه استفاده کرد. به‌طور کلی چین ۱۷ بار از حق وتو استفاده کرده که ۱۰ بار آن مربوط به سوریه و در یک دهه گذشته بوده است.

ایالات متحده و چین با هدف افزایش قدرت خود و یا محدود کردن قدرت دیگری در منطقه حضور و رقابت دارند. چین تنها با ابتکار راه ابریشم جدید اهداف خود را پیگیری نمی‌کند. آن‌ها در کنار این طرح، اهداف دیگری را نیز دنبال می‌کنند. هدف چین از اجرای ابتکار راه ابریشم

افزایش میزان حضور و همچنین توسعه همکاری‌های اقتصادی با کشورهای منطقه بوده است. با این حال، این سرمایه‌گذاری‌های چین به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم به‌کارگیری قدرت نرم محسوب می‌شود؛ زیرا چین با به‌کارگیری دقیق ابزار قدرت نرم از طرق مختلفی مثل استفاده از رسانه‌ها، برگزاری نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها، چاپ کتاب، تبادلات علمی و برگزاری رویدادهای هنری و ورزشی درصدد افزایش اثرگذاری سیاسی است. برای مثال، دانشگاه یو.آی.بی.ای چین در نظر دارد تا شعبه دوم خود را در اسرائیل تأسیس کند؛ اقدامی که بر افزایش همکاری‌های علمی این کشور با اسرائیل وسعت خواهد بخشید (شکیبا و نورمحمدی، ۱۴۰۲).

پتانسیل مالی قابل توجه چین نه‌فقط امکان سرمایه‌گذاری فعال در حوزه‌های تجاری، اقتصادی و نظامی خود، بلکه صدور وام به کشورهای خارجی و ارائه کمک به آن‌ها را نیز ممکن می‌سازد. به گفته کارشناسان، ارزش کل سرمایه‌گذاری خارجی چین از سال ۲۰۰۵ تا کنون ۲,۲۷ تریلیون دلار است. به گفته تحلیلگران، چین در حجم وام‌های اعطایی به کشورهای در حال توسعه از ایالات متحده آمریکا پیشی گرفته و در صدر رتبه‌بندی قرار گرفته است. از سال ۲۰۰۰، پکن حداقل ۲۴۰ میلیارد دلار به ۲۲ کشور از جمله آرژانتین، پاکستان و نیجریه کمک مالی کرده است. بیش از ۴۰ سال است که چین در حال ایجاد و انباشت قدرت اقتصادی است که امروزه، با برابری با آمریکا و یا حتی برتری در برخی زمینه‌ها را فراهم می‌کند. اکنون زمان آن فرارسیده که امپراتوری آسمانی وارد فضای جهانی شود و توانایی‌های خود را به جهان خارج نشان دهد و منافع ملی خود را مطرح کند. شی جین پینگ، رئیس‌جمهوری چین، با تثبیت پایه‌های قدرت خود در کشور توانست چین را به مرحله سوم توسعه تاریخی منتقل کند. این امر با ابتکار رهبری چین در طرح «یک کمربند، یک جاده» آغاز شد که در سال ۲۰۱۳ راه‌اندازی شد. هدف این پروژه، اتصال آسیا، اروپا و آفریقا با کمک شبکه‌ای از بنادر، راه‌آهن، بزرگراه‌ها و سایر پروژه‌های زیرساختی تحت حمایت چین و ایجاد یک سیستم حمل‌ونقل، مالی و اقتصادی جهانی قدرتمند است که به‌دست چین کنترل می‌شود. بدون خاورمیانه که شامل خلیج فارس، شمال آفریقا با منطقه مدیترانه و آسیای مرکزی در مجاورت آن است، این هدف دست‌نیافتنی است. در واقع، این منطقه با برخورداری از موقعیت جغرافیایی استراتژیک، ذخایر عظیم انرژی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل معقول، نویدبخش تجارت از نظر سرمایه‌گذاری و سود و همچنین، منطقه‌ای عالی برای رونق تجارت چین است. خاورمیانه نیز مانند سایر نقاط جهان در حال ورود به عصر جدیدی است.

تریتا پارسی،^۱ شرق‌شناس آمریکایی در مؤسسه کوئینسی،^۲ می‌نویسد: حداقل، واشنگتن باید از قبل بپذیرد که کشورهای بیشتری از گذر به نظم جهانی جدید که در آن چین سهامدار اصلی است استقبال می‌کنند. تلاش برای معکوس کردن این روند ژئوپلیتیکی فقط باعث تضعیف بیشتر آمریکا و بی‌ثباتی جهان خواهد شد. بهترین گزینه برای واشنگتن این است که خود را با این واقعیت وفق دهد و راه‌هایی را برای همکاری با چین برای ایجاد سیاره‌ای باثبات‌تر بررسی کند، جایی که تمرکز ما می‌تواند به‌طور فزاینده‌ای از درگیری‌های بین کشورها به مشکلات جهانی انسانی تغییر کند که همه در حل آن‌ها سهم دارند. هدف اعلام‌شده شی جین پینگ از بازسازی، ترویج شکل‌گیری «بشریت با سرنوشت مشترک» است (سازین، ۱۴۰۲).

خاورمیانه به‌عنوان یک تقاطع مهم استراتژیک برای مسیرهای تجاری و خطوط دریایی که آسیا را به اروپا و آفریقا متصل می‌کند، برای آینده کمربند-جاده مهم است که به‌منظور قرار دادن چین در مرکز شبکه‌های تجارت جهانی طراحی شده است. در حال حاضر، روابط چین با منطقه به‌دلیل نقش غالب آن‌ها در بازارهای انرژی، در کشورهای حوزه خلیج فارس متمرکز است. اهمیت خاورمیانه برای پکن به‌دلیل منابع انرژی است؛ چرا که چین تقریباً نیمی از نفت مورد نیاز خود را از این منطقه و به‌ویژه از عربستان سعودی تأمین می‌کند و در عین حال چین برای خاورمیانه اهمیت دارد؛ زیرا این کشور مشتری بزرگ این منطقه است.

دو پژوهشگر به نام‌های هیم و استیگ اسنسل بر این عقیده‌اند که سرمایه‌گذاری‌های چین در خاورمیانه دو طرف را به یکدیگر وابسته کرده است. چین بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار خارجی در کشورهای مختلف این منطقه است و احتمالاً در آینده به لطف ابتکار جاده ابریشم نیز سرمایه‌گذاری‌ها رشد بیشتری خواهند داشت. چینی‌ها برخلاف آمریکا و روسیه که هر دو درگیر مناقشات نظامی‌اند، به‌خوبی توانسته خود را از درگیری در روندهای سیاسی منطقه کنار نگه‌دارد؛ مثلاً در مورد مناقشه اسرائیل و فلسطین مداخله‌ای نمی‌کند. چین به‌دنبال ایفای نقش نظامی برجسته در منطقه نیست و تدابیر اقتصادی را ترجیح داده و کشورهای بیشتر و بیشتری هستند که خودشان را با پکن تطبیق می‌دهند؛ چرا که می‌خواهند تجارت با چین را حفظ کنند و از سرمایه‌گذاری‌های آتی چین بهره‌مند شوند.

1. Trita Parsi

2. Quincy Institute

برخلاف رویکردهای غربی، راهبرد چین در خاورمیانه واقع‌گرایانه است. پکن سیاست بیشینه‌سازی فایده را برگزیده که حول تعدادی از منافع می‌گردد و هیچ بنیان ایدئولوژیک خاص یا مبتنی بر ارزشی ندارد. آن‌ها برخلاف آمریکایی‌ها به نوع رژیمی که با آن معامله می‌کنند کاری ندارند. تا به امروز، چین با ۱۵ کشور خاورمیانه توافق‌نامه مشارکت منعقد کرده است. در مأموریت‌های ضد دزدی دریایی و امنیتی دریایی در دریای عرب و خلیج عدن شرکت می‌کند و عملیات گسترده‌ای را برای نجات اتباع خود از لیبی در سال ۲۰۱۱ و یمن در سال ۲۰۱۵ انجام داده است. علاوه بر این، ایجاد اولین پایگاه نظامی خارج از کشور چین در جیبوتی و همچنین نظامی شدن احتمالی بندر گوادر پاکستان، به رشد حضور نظامی این کشور در نزدیکی نقاط مهم دریایی تنگه هرمز و باب‌المندب کمک می‌کند. سرانجام، چین اسلحه را به چندین کشور خاورمیانه، البته در مقیاس کوچک، عرضه کرده است.

با افزایش سریع سرمایه‌گذاری چین در خاورمیانه، موضوعی که باعث نگرانی خاص ایالات متحده خواهد شد، نفوذ روزافزون چین در میان متحدان ایالات متحده است. بیش از همه، ایالات متحده حساسیت ویژه‌ای در رابطه با اسرائیل، مهم‌ترین شریک امنیتی خود در منطقه دارد. همچنین گفته می‌شود که اسرائیل در حال حاضر در حال مذاکره بر سر توافق‌نامه تجارت آزاد با چین است که در سال ۲۰۲۰ امضا شد. در پاسخ، دولت ترامپ فشارهای خود را بر اسرائیل ادامه می‌دهد تا از اتصال به چین جلوگیری کند (شریف‌زاده، ۱۳۹۹).

واشنگتن باید درک کند که رتبه‌بندی مناطق جهان بر اساس ارزش آن‌ها مطابق اولویت‌های ایالات متحده - آن‌گونه که در مجلاتی مشاهده می‌شود و از بی‌ربط بودن خاورمیانه ابراز تأسف می‌کنند - نه تنها ساده‌انگارانه بلکه به‌شدت گمراه‌کننده است. جک سالیوان، مشاور امنیت ملی، در *فارن‌فرز*^۱ نوشت که دیپلماسی در خاورمیانه می‌تواند در جایی موفق شود که مداخلات نظامی گذشته آمریکا شکست خورده باشد. سالیوان توصیه کرد که آمریکا باید از دیپلماسی منطقه‌ای به جای دخالت نظامی برای پیشبرد منافع که به‌دقت انتخاب شده استفاده کند. اما نکته‌ای که سالیوان به آن توجه نمی‌کند این است که دیپلماسی منطقه‌ای بدون ایالات متحده پیش رفته است. ایالات متحده تا کنون تنها بی‌علاقگی خود به منطقه و تمایل به عقب‌نشینی را نشان داده است. در چنین شرایطی، ایالات متحده باید تمرکز خود را بر بازسازی مشارکت‌های سازنده در منطقه

به کار بگیرد. ایالات متحده خاورمیانه را در یک تمایل خودخوانده برای تعهد به چین رها کرد. با این حال، با انجام این کار، به چین و خاورمیانه اجازه داد تا به یکدیگر متعهد شوند. از آنجایی که ایالات متحده در جست‌وجوی قدرت روبه رشد چین برای مقابله است، نیازی نیست به جایی که در حال ترک آن است نگاه کند.

سیاست خارجی ایالات متحده در حال تغییر در اولویت‌هاست و پویایی قدرت جهانی با آن تغییر می‌کند. پس از یک دوره مشغله طولانی‌مدت با خاورمیانه، ایالات متحده از کاهش علاقه خود به منطقه خبر داده است. در مقابل، چین (و به‌طور گسترده‌تر منطقه آسیا - اقیانوسیه) به‌عنوان کانون جدید ظاهر شده است. هم چین و هم خاورمیانه این تغییر را به رسمیت می‌شناسند. پکن در حال آماده شدن برای مقابله با آنچه به‌عنوان تهدید کلیدی برای صعود خود در نظام بین‌المللی می‌داند آماده می‌شود، در حالی که خاورمیانه با خلأ قدرت روبه‌روست. (Commuri: 2023).

۴-۳. چالش رشد گروه‌های تکفیری ضد هژمونیک

از زمان حملات ۱۱ سپتامبر، نگرانی احزاب اسلام‌گرا به نگرانی در مورد افراط‌گرایی مذهبی به‌عنوان محرک اصلی سیاست ایالات متحده در قبال خاورمیانه تبدیل شد. گسترش گروه‌های افراطی مذهبی مانند القاعده و داعش و حملات خشونت‌آمیز که بر اساس دین توجیه می‌شوند، ماهیت و میزان تعامل ایالات متحده با منطقه خاورمیانه را عمیقاً شکل داده است. با توجه به تحولات اخیر، دو حوزه موضوعی که به سیاست اسلام‌گرایانه در خاورمیانه مربوط می‌شود، برجستگی می‌یابد:

۱. جهت‌گیری سیاست دولت‌های اسلام‌گرا: جهت‌گیری سیاست یکی از دغدغه‌های اصلی احزاب اسلام‌گراست. گفتمان سیاسی محافظه‌کار احزاب اسلام‌گرا بسیاری را متقاعد کرد که سیاست‌های آن‌ها منعکس‌کننده اعتقادات ایدئولوژیک آن‌هاست. در طول دهه گذشته، احزاب اسلام‌گرا نشان داده‌اند که رویکرد آن‌ها به سیاست‌گذاری عمدتاً عمل‌گرایانه بوده است. آن‌ها توانایی تشخیص محدودیت‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را نشان داده‌اند و در راستای این محدودیت‌ها عمل کرده‌اند. سیاست‌های اتخاذشده توسط این احزاب هر چیزی جز رادیکال بوده است. در حالی که برنامه‌های آن‌ها نسبت به هم‌تایان سکولارشان کمتر تکرارگرا بوده است، احزاب در سراسر طیف سیاسی از نظر تکرارگرایی، دموکراسی و حقوق اقلیت‌ها در منطقه خاورمیانه عملکرد ضعیفی داشته‌اند. در واقع، فروپاشی دموکراسی بیشتر از طریق دستان بازیگران سکولار

اتفاق افتاده است تا اسلام‌گرایان. از این‌رو، مهم است که پراگماتیسم سیاسی احزاب اسلام‌گرا را به رسمیت بشناسیم و این عمل‌گرایی را به سمتی هدایت کنیم که اصلاحات دموکراتیک و کثرت‌گرایانه با منافع سیاسی اسلام‌گرایان همسو باشد.

۲. تعامل با اسلام‌گرایان: مقاومت برای پذیرش وجود و برجستگی سیاست اسلام‌گرایان و در نهایت تعامل با آن، در سراسر منطقه خاورمیانه باقی می‌ماند. با این حال، احزاب سیاسی اسلام‌گرا واقعیت چشم‌انداز سیاسی تقریباً در تمام کشورهای خاورمیانه‌اند. مهم است که بدانیم قدرت انتخاباتی اسلام‌گرایان نشان‌دهنده محبوبیت آن‌هاست. شکست در تعامل با این بازیگران در منطقه احتمالاً منافع منطقه‌ای ایالات متحده را تضعیف می‌کند. به این ترتیب، احترام به نتیجه یک فرایند دموکراتیک مشروع، مشروعیت ایالات متحده را در چشم مردم محلی تقویت خواهد کرد. مشاهده می‌شود که اسلام‌گرایان شاید در سال‌های اخیر در نوعی عقب‌نشینی نسبی انتخاباتی بوده‌اند. با این حال، این گروه‌ها به‌خوبی سازمان‌دهی شده‌اند که از حمایت مردمی قابل توجهی در جوامع خود برخوردارند و انعطاف‌پذیر و سازگار با شرایط سیاسی در حال تغییرند که به‌معنای آن است که دوباره نمایش‌های انتخاباتی قوی خواهند داشت. با تغییر اولویت‌های سیاست خارجی ایالات متحده از خاورمیانه، اکنون زمان مناسبی برای سیاست ایالات متحده برای تعامل مداوم با اسلام‌گرایان و ایجاد یک خط پایه برای آینده است.

یکی از این گروه‌های تکفیری که منافع ایالات متحده در منطقه را بیش از پیش به خطر انداخت گروه داعش بود. تهدید منافع آمریکا و متحدانش توسط داعش در جهان به دو صورت بوده است:

الف) جذب نیروی جهادی از سراسر جهان خصوصاً غرب اروپا و آمریکا؛ به گزارش سوفان گروه؛ داعش به‌عنوان مظهر تکفیریسیم، تا ژوئن ۲۰۱۴، با جذب نیرو از ۸۱ کشور جهان بزرگ‌ترین و پیشرفته‌ترین شبکه تروریستی در تاریخ بشریت را ایجاد کرده است؛ اما بسیاری نیز از دیگر کشورهای جهان از جمله کشورهای اروپایی و آمریکا بوده‌اند (کسرای و داوری‌مقدم، ۱۳۹۴: ۲۰۷).

ب) بمب‌گذاری‌های متعدد در اروپا: گروه تروریستی داعش، هرچند در ابتدا تنها غرب آسیا را منطقه جولان خود قرار دادند، اما اقدامات بعدی آن‌ها در کشورهای غربی نشان داد هیچ جایی از جهان از حملاتشان در امان نیست. برخی حملات تروریستی در شهرهای مهم اروپا به شرح زیر

است: ۲۲ ژوئن ۲۰۱۱ در اسلو (پایتخت نروژ) مرد راست‌گرای افراطی به نام آندرس بریویک بمبی را منفجر کرد که در اثر آن در مجموع ۷۷ نفر کشته و بیش از ۲۰۰ نفر زخمی شدند. در ۱۷ نوامبر ۲۰۱۵ در حملات تروریستی همزمان در پاریس، ۱۳۰ نفر کشته و ۳۶۸ نفر مجروح شدند. مسئولیت این حملات را نیز گروه تروریستی داعش بر عهده گرفت. ۲۲ مارس ۲۰۱۶ در حمله انتحاری در فرودگاه بروکسل (پایتخت بلژیک) در یک ایستگاه مترو ۳۲ نفر جان باختند. در این حملات که مسئولیت آن را داعش بر عهده گرفت ۲۷۰ نفر مجروح شدند (خبرگزاری آنا تولی، ۲۰۱۶).

گروه تروریستی داعش با انجام عملیات‌های مختلف در منطقه خاورمیانه باعث ناامن‌سازی در این منطقه شده است. یکی از اهداف مهم داعش ایجاد نظام سیاسی مدنظر خویش است که از آن با عنوان «امارت اسلامی» یاد می‌کنند. پیش‌شرط تشکیل چنین واحد سیاسی‌ای نابودی دولت‌های مستقر در جهان اسلام به‌ویژه خاورمیانه است. سقوط دیکتاتورهای منطقه عامل دیگری است که در تأسیس و قوام داعش مؤثر بوده است. خاورمیانه پس از «بهار عربی» با آشفتگی فزاینده‌ای هم در سطح ملی و هم در سطح منطقه‌ای و جهانی مواجه شده و بخش بسیار مهمی از این آشفتگی نیز به مسئله دولت مربوط است. شیوه‌ای که طی آن خاورمیانه پس از این تحولات شکل گرفت، شماری از دولت‌های بی‌ثبات بودند که این امر معضلات زیادی را پدید آورد (روحی دهبه، ۱۳۹۶: ۷۴).

داعش دموکراسی و لیبرالیسم را به هر شکلی که وجود دارد رد و نفی می‌کند. همچنین این گروه بازگشت به هویت خودی و بومی را ترویج می‌کند که حفظ آن غالباً همراه با افراط و ایجاد هویت‌های مقاوم، در برابر امواج جهانی شدن است. یکی از مؤلفه‌های لیبرال دموکراسی، سکولاریزاسیون و کنار گذاشتن دین از بطن زندگی جامعه است. منظور از سکولاریزاسیون فرایندهایی است که به واسطه آن‌ها بخش‌های مختلف جامعه و فرهنگ از سلطه نهادها و نمادهای مذهبی آزاد می‌شوند. از نظر آن‌ها فرایندهای قانونی و دولتی باید تابع اراده خداوند و سخن او در متون مقدس باشد و در یک سخن، دولت باید تابع خداوند باشد. داعش سکولاریسم را باعث جدایی دین از سیاست می‌داند که موجب گمراهی مسلمانان شده است. از نظر داعش یکی از نتایج سکولاریسم که در اذهان مردم عصر حاضر نفوذ کرده جدایی دین و دولت و جدایی دین و

حکومت است و تلقی کردن از قرآن به عنوان یک کتاب سروده و ذکر به جای یک کتاب که دارای قانون اجرایی و حکومتی است (عباس زاده و نخعی، ۱۳۹۸: ۴۸-۴۹).

داعش دموکراسی و آزادی به مفهوم جدید را یکی از مظاهر کفر و عصیان بشر امروز در برابر خداوند می داند و در مقابل، حکومت ایدئولوژیک فردی یا جمعی اقتدارگرا و توده گرا را حکومت تراز اسلام می داند. توده گرایی و حرکت جنبشی از وجوه اصلی جریان بنیادگراست. درخصوص مفهوم دولت-ملت، داعش مفهوم دولت ملی را رد کرده و ناسیونالیسم به همراه دموکراسی و سکولاریسم را همسان «بت پرستی» می داند. تفسیر داعش از دین و مذهب، کلید متحد کردن نیروها برای خلافتشان است که به عنوان یک پروژه مثبت، مؤثر و رو به گسترش نمایانده می شود. از نظر داعش، اسلام و آموزه های اسلامی توان برپایی دولتی اسلامی را دارد. حکومت اسلامی حکومتی است که با مذهب پیوند خورده است. از این منظر، می توان بنیادگرایی جدید را واکنشی به تحولات مدرنیته نیز ارزیابی کرد؛ زیرا بنیادگرایی جدید بر این عقیده است که دنیای مدرن با نادیده گرفتن مذهب و حتی زیر پا گذاشتن ارزش های مذهبی تنها به دنبال سیطره ارزش های جهان شمول (غربی) بر سایر نقاط جهان است (زارعی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۴).

۴-۴. چالش شکل گیری و تقویت محور مقاومت

ترکیب محور مقاومت اولین بار در واکنش به سخنان جرج بوش، رئیس جمهور وقت آمریکا و معاونش، جان بولتون به کار برده شد که در بهمن ۱۳۸۰ دولت های ایران، عراق، کره شمالی، لیبی، سوریه و کوبا را محور شرارت خواندند. پس از آن چهره های مختلفی از جمله آیت الله خامنه ای، رهبر انقلاب اسلامی ایران و سید حسن نصرالله، دبیر کل حزب الله لبنان و افراد سیاسی و مذهبی دیگری از این عبارت در سخنان خود استفاده کرده اند. شکل گیری محور مقاومت توسط ایران، حزب الله لبنان، حوثی های یمن، حماس و جهاد اسلامی فلسطین و شبه نظامیان ضد آمریکایی در سوریه و عراق، ساختار منطقه ای را که غرب برای دهه ها در خاورمیانه ایجاد کرده و از آن دفاع کرده بود با چالشی مستقیم مواجه کرده است. به طور کلی عوامل زمینه ساز در شکل گیری و گسترش محور مقاومت عبارت اند از:

۱. تقویت قدرت اقتصادی: اغلب برتری نظامی دولت های تهدید کننده که هدف تلاش های متوازن کننده اند، از قدرت اقتصادی آن سرچشمه می گیرد. یکی از شیوه های ایجاد موازنه مؤثر، تغییر نسبی قدرت اقتصادی طرف ضعیف است.

۲. مشروعیت‌زدایی: در این روش مخالفانِ قدرتِ برتر، جایگاهِ برترِ ابرقدرت را به چالش می‌کشند. این اقدام باعث می‌شود دولت‌های دیگر برابر قدرتِ برتر بیشتر مقاومت و ایستادگی کنند و تمایل بیشتری برای مخالفت داشته باشند.

۳. نپذیرفتن واگذاری سرزمین: بررسی‌ها نشان می‌دهد قدرتِ برتر اغلب از دسترسی به سرزمین طرف‌های سوم به مصالحهٔ مناطق بین‌راهی برای نیروهای زمینی یا به‌عنوان محلی برای حمل‌ونقل و انتقال نیروهای دریایی و هوایی برخوردارند؛ بنابراین، گرفتن امتیاز از قدرت‌های برتر می‌تواند دشواری‌های فراوانی را برای آن‌ها ایجاد کند.

۴. همکاری نکردن با قدرتِ برتر: در این روش، دولت‌ها از پذیرش خواست قدرتِ برتر که مغایر منافع ملی آن‌هاست خودداری می‌کنند. این دولت‌ها به‌روشنی خواستهٔ بیان‌شده را نمی‌پذیرند یا در عمل به‌گونه‌ای آن خواسته را اجرا می‌کنند که نتیجهٔ قابل‌قبولی برای قدرتِ برتر در پی نداشته باشد. در مسائل بین‌المللی نیز قدرتِ برتر را وادار می‌کنند از برخی حقوق و امتیازات خود چشم‌پوشی و اختیارات بیشتری به دولت‌های موازنه‌دهنده برای مدیریت جدید در عرصه‌های اقتصادی و سیاست بین‌المللی واگذار کنند.

البته برخی پیشران‌ها و منابع کلیدی در زمینهٔ مقاومت وجود دارد که به آن‌ها اشاره می‌شود: اسلام (دال مرکزی قدرت)، مهدویت (قدرت آینده‌نگری مطلوب)، معنویت (ماهیت‌شناسی قدرت)، ولایت‌گرایی (تحول‌گرایی قدرت)، مردم‌سالاری دینی (ساختارگرایی قدرت)، گفتمان‌محوری (روان‌شناسی قدرت)، عدالت‌گرایی (علت‌شناسی قدرت)، مشارکت‌گرایی (ظرفیت‌شناسی قدرت)، تعامل‌گرایی (رویکردشناسی قدرت)، وحدت‌گرایی (انسجام‌گرایی)، بصیرت‌گرایی (زمان‌شناسی قدرت)، چشم‌اندازگرایی (تصورپردازی قدرت)، ظلم‌ستیزی (استکبارستیزی) (لطفی و همکاران، ۱۴۰۱).

در حال حاضر آمریکا سردمدار اصلی لیبرال-دموکراسی و تمدن غرب است و هرگونه تقابل با این رویکرد، برخورد تمدنی با هژمونی آمریکا را به‌دنبال خواهد داشت. این در حالی است که لیبرالیسم توانست اندیشه‌های تفکر رقیب خود یعنی کمونیسم را با شکست مواجه سازد. محور مقاومت اسلامی با بهره‌گیری از گفتمان انقلاب اسلامی عامل اصلی ایفای نقشِ مقابله با هژمونی آمریکا در منطقهٔ غرب آسیاست. ساماندهی گروه‌های محور مقاومت توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به‌عنوان پیشرانی برای سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران عمل کرده و توان بازدارندگی

این محور در برابر سیاست‌های استعماری آمریکا در غرب آسیا را افزایش داده است. این اقدام با هدف بسط گفتمان مقاومت، مقابله با محاصره ژئوپلیتیک و تغییر هندسه قدرت منطقه‌ای برای رویارویی با هژمونی آمریکا انجام شده است. با افزایش نقش یک متغیر و کنشگر فعال در منطقه غرب آسیا شاهد به چالش کشاندن شدن سیاست‌های استعماری آمریکا در منطقه راهبردی غرب آسیا هستیم و در واقع با قدرت‌گیری یک متغیر، متغیر دیگر در انزوای قرار می‌گیرد (نصر اصفهانی و همکاران، ۱۴۰۲).

حمله حماس به اسرائیل در ۷ اکتبر نشان‌دهنده توانایی و تأثیر محور مقاومت بود که فراتر از قلمرو فلسطینی‌ها گسترده شده و شامل لبنان، سوریه، عراق، یمن و ایران می‌شود. غرب پشت این شبکه تهران را به عنوان مغز متفکر می‌بیند و تردیدی نیست که محور مقاومت بازتابی از چشم‌انداز راهبردی ایران است. کارزارهای نظامی و قدرت نرمی که محور مقاومت طراحی کرده، چالش‌های بی‌سابقه‌ای را در منطقه برای غرب و به‌ویژه برای واشنگتن ایجاد می‌کند. اگر جنگ به‌زودی پایان نیابد و مسیری روشن برای دستیابی به یک توافق عادلانه برای فلسطینیان تعیین نشود، ایالات متحده با منطقه‌ای روبه‌رو خواهد شد که سیاست‌های آن بیش از پیش تحت تأثیر خشمی است که باریکه غزه را دربر گرفته است. گسترش درگیری‌ها فراتر از غزه، چه توسط اسرائیل در لبنان یا توسط ایالات متحده و متحدانش در یمن، تنها این خشم را تغذیه کرده و افکار عمومی را بیشتر تحریک خواهد کرد و نفوذ محور مقاومت را مستحکم‌تر خواهد ساخت. واشنگتن این روند را تنها می‌تواند با مذاکره برای برقراری آتش‌بس در غزه و سپس شکل‌دهی یک روند صلح معتبر معکوس کند که به یک توافق نهایی منجر شود. محور مقاومت ساختاری است که سال‌ها زمان برده تا شکل بگیرد. جنگ در غزه فرصت بزرگی را برای این شبکه فراهم کرده تا حمله‌ای نظامی و ارتباطی علیه غرب راه‌اندازی کند. این شبکه هم‌اکنون از طریق اسلحه و سربازانش در منطقه و از طریق پیام و نمایندگانش در سطح جهانی خود را مطرح کرده است.

جنگ اسرائیل و حماس خاورمیانه را تغییر داده است: خشم عمومی فراوانی برانگیخته شده و کینه نسبت به غرب می‌تواند به افراط‌گرایی تازه و ناپایداری سیاسی دامن بزند. برای حاکمان منطقه، حتی کسانی که واشنگتن آن‌ها را به عنوان متحدان خود محسوب می‌کند، جنگ تصورات بنیادین در مورد امنیت و روابط خود با غرب را تغییر داده است. ایالات متحده نه به راحتی می‌تواند محور مقاومت را منحل کند و نه می‌تواند ایده‌هایی را که به شکل‌گیری آن منجر شده‌اند شکست

دهد. تنها راه برای خنثی کردن نیروی محور مقاومت پایان دادن به جنگ در غزه و مذاکره برای دستیابی به یک توافق واقعی و عادلانه برای مسئله اسرائیلی-فلسطینی است. اگر نه محور مقاومت یک واقعیت منطقه‌ای خواهد بود که ایالات متحده ممکن است برای سال‌های زیادی باید با آن دست به گریبان باشد (دیپلماسی ایرانی، ۱۴۰۲).

خاورمیانه از دیرباز برای ایالات متحده از اهمیت محوری برخوردار بوده است؛ زیرا دولت‌های متوالی مجموعه گسترده‌ای از اهداف مرتبط با یکدیگر را دنبال می‌کنند، از جمله تأمین منابع حیاتی انرژی، جلوگیری از نفوذ روسیه، چین و ایران، تضمین بقا و امنیت اسرائیل و متحدان عرب، مقابله با تروریسم، ترویج دموکراسی و کاهش جریان پناهجویان. به همین ترتیب، ایالات متحده در پی حل مناقشه اسرائیل و فلسطین - که محرک اصلی پویایی‌های منطقه است - با اهداف استراتژیک مشخصی عمل کرده است. این کشور می‌کوشد ضمن حفظ حمایت خود از اسرائیل، برای دستیابی به ثبات منطقه‌ای گسترده‌تر نیز تلاش کند. در عین حال، این مناقشه یکی از دغدغه‌های اصلی جامعه یهودیان آمریکا و مسیحیان انجیلی، هر دو از حامیان قوی اسرائیل، بوده است (خالقی‌نژاد، ۱۴۰۲).

سنگ بنای سیاست خاورمیانه‌ای ترامپ حمایت بی‌دریغ او از اسرائیل بوده است. از نظر کارشناسان، سیاست اول آمریکا در خاورمیانه به اسرائیل تغییر جهت داده است. ترامپ در اولین دوره ریاست‌جمهوری خود گام‌های بی‌سابقه‌ای برای تقویت روابط آمریکا و اسرائیل برداشت، مانند انتقال سفارت آمریکا به اورشلیم (به رسمیت شناختن آن به عنوان پایتخت اسرائیل) و تأیید حاکمیت اسرائیل بر بلندی‌های جولان. او از توافق هسته‌ای ایران خارج شد، کمک مالی به آژانس امداد و کار سازمان ملل متحد را که به آوارگان فلسطینی کمک می‌کرد متوقف کرد و به دلیل تمرکز بیش از حد بر اسرائیل، از شورای حقوق بشر سازمان ملل خارج شد. او همچنین بر طرح کوچاندن مردم نوار غزه پس از آتش‌بس میان حماس و اسرائیل تأکید دارد، امری که خشم رهبران فلسطینی و مصر و اردن را برانگیخت. آن‌ها استدلال کردند که این طرح به شدت به نفع اسرائیل است و ادعای صلح در منطقه را به شدت تضعیف می‌کند.

با تشدید تنش کنونی بین اسرائیل و حماس، انتظار می‌رود ترامپ حمایت نظامی و اقتصادی از اسرائیل را در اولویت قرار دهد و به‌طور بالقوه اقدامات آن را علیه حماس تقویت کند و همزمان، دیگر بازیگران منطقه‌ای مانند ایران را از مداخله بازدارد. سیاست‌های ترامپ ممکن است شامل

تحت فشار قرار دادن متحدان خلیج فارس برای اتخاذ مواضع محکم‌تری در برابر حماس و گروه‌های مشابه باشد که او آن را تهدیدی مستقیم علیه منافع اسرائیل و آمریکا می‌داند. ترامپ همچنین بر این باور خود تأکید دارد که ثبات در خاورمیانه مستقیماً با حضور مستحکم ایالات متحده و راهبردهای بازدارندگی آشکار مرتبط است. این چشم‌انداز می‌تواند شاهد افزایش کمک‌های نظامی به متحدان کلیدی، افزایش فشار بر شبه‌نظامیان همسو با ایران در عراق و سوریه و ادامه حضور نیروهای ایالات متحده در مکان‌های استراتژیک در سراسر خاورمیانه باشد. چنین اقداماتی ممکن است برخی مناطق را باثبات کند، اما در عین حال خطر تشدید اختلافات در منطقه را نیز به همراه دارد؛ زیرا سیاست‌های ترامپ ممکن است طرفداری از یک طرف در درگیری‌های فرقه‌ای طولانی تلقی شود.

کشورهای حوزه خلیج فارس مانند امارات، عربستان سعودی و قطر ممکن است بازگشت ترامپ را فرصتی برای تقویت نفوذ منطقه‌ای خود با حمایت ایالات متحده ببینند. در حالی که هدف آن‌ها حفظ خودمختاری استراتژیک با دوری از دخالت مستقیم در درگیری‌هاست، سیاست‌های ترامپ می‌تواند تعادل دیپلماتیک آن‌ها را با ایالات متحده پیچیده کند. اگر ترامپ به دنبال تمدید توافق باشد، احتمالاً بر متقاعد کردن کشورهای دیگر خلیج فارس و احتمالاً عربستان سعودی برای رسمی کردن روابط با اسرائیل تمرکز خواهد کرد، اقدامی که می‌تواند نفوذ ایران را متوازن کند. این استراتژی می‌تواند با خصومت‌های مداوم بین اسرائیل و حماس و همچنین بحران انسانی در غزه که محکومیت بین‌المللی را به همراه داشته پیچیده‌تر شود.

تأکید ترامپ بر امنیت و بازدارندگی بر سر ملاحظات بشردوستانه می‌تواند توانایی او را برای تعامل با کشورهای که مدافع حقوق فلسطین و صلح از طریق مذاکره‌اند محدود کند. بازگشت مجدد ترامپ به ریاست‌جمهوری احتمالاً نشان‌دهنده سیاست خارجی تندروتر آمریکا در خاورمیانه است که بر مهار ایران، حمایت از اسرائیل و ایجاد ائتلاف‌هایی از طریق چارچوب‌هایی مانند توافق‌نامه آبراهام تمرکز دارد. در حالی که سیاست‌های او ممکن است با برخی از متحدان آمریکا در منطقه هماهنگی بیشتری ایجاد کند، اما خطر تشدید تنش‌ها با ایران و عمیق‌تر شدن شکاف‌ها بر سر مناقشه‌های منطقه‌ای و تطویل بحران فلسطین را در پی دارد.

با اینکه ترامپ با شعار «اول آمریکا» و تأکید بر پایان مناقشات منطقه‌ای وارد کاخ سفید شد، به نظر می‌رسد تأکید صرف بر قدرت‌ورزی بدون توجه به منافع طرفین منازعه، امکان عملیاتی شدن

طرح‌های وی را با چالش بزرگ مواجه کرده است. رویکرد او با چالش ایجاد توازن بین منافع امنیتی منطقه‌ای با پویایی پیچیده و در حال تحول ژئوپلیتیک خاورمیانه مواجه خواهد شد (احمدزاده، ۱۴۰۳).

۵. نتیجه‌گیری

پس از وقوع حادثه ۱۱ سپتامبر، ایالات متحده با رویکردی واقع‌گرایانه و اتخاذ رویکردی تهاجمی در سیاست خارجی، هدفی کلان را دنبال کرد: تقویت قدرت ملی و تثبیت جایگاه هژمونیک در عرصه بین‌الملل که هژمونیک‌گرایی تک‌قطبی را تقویت می‌کرد. آمریکا کنش‌ها و ترجیحات بازیگران اصلی را به گونه‌ای قابل توجه تحت تأثیر قرار داد و زمینه‌ای را فراهم کرد تا این شیوه به عنوان مدل غالب در سطوح مختلف نظام بین‌الملل بازتولید شود. به دنبال این تحول، نظم بین‌المللی و به ویژه منطقه خاورمیانه با مجموعه‌ای از چالش‌های ساختاری روبه‌رو شدند که عمدتاً ناشی از فروپاشی نظم دوقطبی دوران جنگ سرد و بازتعریف پویا و چندصدایی جایگاه بازیگران بود. به طور مشخص، هژمونیک‌گرایی آمریکا در این دوره با موانعی در خاورمیانه مواجه شد، از جمله تداوم گرایش‌های یک‌جانبه‌گرایانه، گسترش حضور و نفوذ چین در منطقه به عنوان بازیگری رقیب و اقبال برخی کشورها برای تعامل با آن، تقویت گروه‌های تکفیری علیه نظم موجود و تقویت محور مقاومت. اگر این مجموعه چالش‌ها با رویکردی کارآمد مدیریتی نشود، می‌تواند روند کاهش قدرت و تنزل جایگاه آمریکا در منطقه را سرعت بخشد؛ بنابراین، حفظ و تداوم سیاست‌های هژمونیک مستلزم ایجاد اجماع بین‌المللی و تکیه بر الگوهای مشترک نظم جهانی است. برای حفظ و تقویت جایگاه جهانی، می‌توان به موارد زیر توجه کرد:

۱. اگرچه آمریکا هدف گذاری‌های امپریالیستی را رد می‌کند، اما در سطح جهانی به عنوان قدرت سلطه‌جو شناخته می‌شود. آینده نظام جهانی به این بستگی دارد که کشورها و گروه‌ها هویت خود را در همکاری با آمریکا جست‌وجو کنند یا در مقابل آن، هویتی مستقل و مقاومت‌آمیز را توسعه دهند.

۲. تقویت چندجانبه‌گرایی و نهادهای بین‌المللی، نظیر تقویت نقش و کارآمدی سازمان‌های بین‌المللی (شورای امنیت، صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی) با اصلاح قوانین تصمیم‌گیری و شفاف‌سازی بودجه و اولویت‌ها؛ تشویق به توافقی‌های چندجانبه اقتصادی و امنیتی به جای یک‌جانبه بودن موسوم به تک قطبی سازی وحدت‌ساز، برای توزیع منافع و کاهش وابستگی.

۳. مدیریت منافع ملی بدون اتکا به رویکرد یک‌جانبه‌گرایانه؛ ایجاد دستور کار ملی با اولویت‌بندی سیاست‌های غیرنظامی، اقتصادی و دیپلماسی عمومی به‌جای استفاده صرف از ابزار نظامی یا فشار مستقیم.

۴. ایالات متحده در فرایند هژمونیک‌گرایی‌اش در عرصه نظام بین‌الملل باید تفاوتی قائل شود میان آنچه باید انجام شود، آنچه دوست دارد انجام دهد، آنچه امروزه انجام می‌شود و آنچه فراتر از توانایی‌هایش است. موازنه میان موارد مذکور در دنیای متغیر کنونی حائز اهمیت است؛ در غیر این صورت منابع مادی و فکری خود را تباه خواهد کرد.

۵. تلاش برای تقویت جایگاه حقوق بین‌الملل و نقش سازمان‌های بین‌المللی برای حل و فصل اختلافات و تقویت همکاری‌های مختلف با هدف کاهش تنش‌های امنیتی و سیاسی و بهبود روابط در سطح جهانی.

۶. برای کنترل و مهار رقابت‌های موازنه‌طلبانه، لازم است قدرت‌های بزرگ به‌ویژه چین و روسیه در راستای تقویت نظام بین‌الملل و همکاری‌های چندجانبه سیاسی، اقتصادی، امنیتی و... با لزوم رعایت پرهیز از تقابل با آمریکا اقدام کنند.

۷. در نهایت، ایالات متحده باید برای حفظ وحدت و تقویت ساختار اقتصاد جهانی، موضوع شکاف میان ملل فقیر و غنی به‌عنوان یکی از مسائل مهم آینده تلاش کند. این هدف از طریق رفع نیازمندی‌های کشورهای در حال توسعه و کمک به زیرساخت‌سازی داخلی در این کشورها تحقق می‌یابد.

منابع

- آذری نجف‌آبادی، محمدمهدی. (۱۳۹۰). «تغییر مرکز ثقل سیاست خارجی آمریکا پس از یازده سپتامبر ۲۰۰۱»؛ سیاست خارجی، ۲۵(۳)، ۷۰۱-۷۳۶. https://fp.isisjournals.ir/article_9445.html
- احمدزاده، داوود. (۱۴۰۳). «سیاست خاورمیانه‌ای ترامپ در ۲۰۲۵»؛ مرکز بین‌المللی مطالعات صلح. <https://peace-ipsc.org/fa/-/2025>
- ایکنبوری، جی. جان. (۱۳۸۲). تنها ابرقدرت؛ هژمونی آمریکا در قرن ۲۱. ترجمه عظیم فضلی‌پور، تهران: نشر مؤسسه فرهنگی ابرار معاصر تهران.
- حسینی متین، سید مهدی. (۱۳۸۸). «نظام بین‌الملل پس از جنگ سرد و اثرات آن بر سیاست خارجی آمریکا»؛ روابط خارجی، ۱(۳)، ۱۳۹-۱۶۷. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1388.1.3.6.5>

- خالقی‌نژاد، مریم. (۱۴۰۲). «دیپلماسی آمریکا در مقابل طوفان الاقصی، سکوت یا تأمین منافع؟» *مجله ایرانی روابط بین‌الملل*. <https://www.iirjournal.ir/893>
- خانی، محمدحسین؛ مسرور، محمد. (۱۳۹۶). «ظهور چین: چالش‌های ایالات متحده آمریکا در مواجهه با قدرت روزافزون چین در روابط بین‌الملل؟» *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، ۷(۲۴)، ۱۵۹-۱۸۴. https://www.iisajournals.ir/article_53760.html
- دعاگویان، داود. (۱۳۸۹). «گفتمان قدرت در سیاست خارجی اوپاما»؛ *همشهری آنلاین*، کد خبر ۹۶۰۷۹. <https://www.hamshahrionline.ir/news/96079>
- دهقانی، سید جلال‌الدین. (۱۳۸۳). «طرح خاورمیانه بزرگ و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»؛ *مطالعات راهبردی*، ۷(۳)، ۵۰۰-۴۷۵. https://quarterly.risstudies.org/article_1018.html
- دیپلماسی ایرانی. (۱۴۰۲). «چگونه جنگ غزه، محور مقاومت را احیا کرد؟» *دیپلماسی ایرانی*، شناسه خبر ۲۰۲۴۱۸۴. <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2024184>
- رضایی، علیرضا. (۱۳۹۱). *نظم بین‌المللی در تئوری و عمل*. همدان: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- رضایی، علیرضا. (۱۳۹۶). «چالش‌های نظام بین‌الملل پس‌از جنگ سرد و هژمونی ایالات متحده آمریکا»؛ *مطالعات سیاسی*، ۹(۳۶)، ۴۸-۲۳. <https://sanad.iau.ir/Journal/journ/Article/960380>
- رضایی، علیرضا. (۱۳۹۹). «هژمونیک‌گرایی و رویکردهای سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا بر مبنای معانی سه‌گانه هژمونی»؛ *راهبرد سیاسی*، ۴(۱۳)، ۹۱-۱۱۶. https://www.rahbordsyasi.ir/article_111485.html
- روحی‌دهبانه، مجید. (۱۳۹۶). «خاورمیانه پس از تحولات ۲۰۱۱ میلادی؛ بحران دولت ملی و نظم منطقه‌ای»؛ *دولت‌پژوهی*، ۳(۱۲)، ۷۱-۱۰۵. <https://doi.org/10.22054/tssq.2018.8387>
- زارعی، غفار؛ موسوی، محمد؛ غلامپور، مجید. (۱۳۹۷). «واکاوی شکل‌گیری داعش از منظر تروریسم پسامدرن»؛ *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، ۸(۴)، ۱۷۵-۱۹۵. <https://priw.ir/article-1-848-fa.html>
- زکریا، فرید. (۱۳۸۸). *جهان پس‌آمریکایی*. ترجمه احمد عزیزی، تهران: نشر هرمس.
- سازین، ولادیمیر. (۱۴۰۲). «حرکت چین به سمت خاورمیانه»؛ *دیپلماسی ایرانی*. <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2022443>
- شریف‌زاده، زهرا. (۱۳۹۹). «خاورمیانه در میان رقابت‌های چین، روسیه و آمریکا»؛ *مجله ایرانی روابط بین‌الملل*. <https://www.iirjournal.ir>
- شکیبا، علیرضا؛ نورمحمدی، مرتضی. (۱۴۰۲). «رقابت آمریکا و چین در منطقه خاورمیانه (۲۰۱۰-۲۰۲۲)»؛ *سیاست جهانی*، ۱۲(۲)، ۲۴۷-۲۶۸. <https://doi.org/10.22124/wp.2023.24564.3195>

- عباس‌زاده، مهدی؛ نخعی زرنندی، نصرالله. (۱۳۹۸). «بررسی شکل‌گیری داعش بر اساس نظریه پسابین‌الملل فرگوسن منزیخ»؛ پژوهش‌های سیاسی جهان / اسلام، ۹(۳)، ۳۵-۵۹. <https://priw.ir/article-1-915-fa.html>
- فلاحی، سارا؛ حیدری، نصرت. (۱۳۹۷). «شیوه‌های عملیاتی شدن استراتژی تغییر «باراک اوباما» در عرصه سیاست خارجی»؛ سیاست جهانی، ۷(۴)، ۲۳۵-۲۶۰. <https://doi.org/10.22124/wp.1970.3476>
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۶). آمریکا بر سر تقاطع: دموکراسی، قدرت و میراث جریان نومحافظه‌کاری در آمریکا. ترجمه مجتبی امیری وحید، تهران: نشر نی.
- کسرابی، محمدسالار؛ داوری‌مقدم، سعیده. (۱۳۹۴). «برآمدن داعش در خاورمیانه: تحلیل جامعه‌شناختانه»؛ روابط خارجی، ۷(۱)، ۱۹۱-۲۱۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1394.7.1.7.4>
- لطفی، مهدی؛ شیرخانی، علی؛ جاودانی‌مقدم، رضا. (۱۴۰۱). «نقش الگوی انقلاب اسلامی ایران در شکل‌گیری محور مقاومت اسلامی»؛ تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۱۴(۵۳)، ۱۶-۲۸. <https://doi.org/10.30495/pir.2023.1975787.3587>
- میلر، استفن. (۱۳۸۷). «تجربه عراق و امنیت ایالات متحده آمریکا»؛ ترجمه ایزدی، پیروز؛ جوان شهرکی، مریم؛ هرمزی، شانی، پژوهش‌نامه سیاست خارجی، ۱۵، ۱۴۷-۲۰۲. <http://noo.rs/lrvFP>
- نصر اصفهانی، محسن؛ کرانی، زهرا؛ علی‌یاری، حسن. (۱۴۰۲). «بررسی تأثیر شکل‌گیری و گسترش قدرت محور مقاومت اسلامی بر افول هژمونی آمریکا در منطقه غرب آسیا»؛ مطالعات بیداری اسلامی، ۱۲(۱)، ۱۲۹-۱۴۸. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225645.1402.12.1.6.0>
- نوروزی، رسول (۱۳۹۳). «واقع‌گرایی نئوکلاسیک»؛ پژوهشکده باقرالعلوم. <http://pajoohe.ir/Product.aspx?ProductID=46063>
- نیاکویی، سید امیر؛ صفری، عسگر. (۱۳۹۶). «راهبردهای هسته‌ای متفاوت ایران؛ تبیینی از دریچه واقع‌گرایی نئوکلاسیک»؛ سیاست جهانی، ۶(۲)، ۸۵-۱۲۲. <https://doi.org/10.22124/wp.2017.2486>
- یوسفی میانجی، عبدالرضا؛ دهشیار، حسین؛ شفیعی، نوذر؛ حاجی‌مینه، رحمت. (۱۳۹۹). «سیاست خارجی ترامپ در خاورمیانه»؛ تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۱۲(۴۲)، ۴۴-۶۱. <https://sid.ir/paper/413967/fa>

References

- Abbaszadeh, M. & Nakhaei Zarandi, N. (2019). "Investigating the formation of ISIS Based on the Ferguson and Mansbach Theory post-tinternational". *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, 9(3), 35-59. [In Persian]. <https://priw.ir/article-1-915-en.html>
- Ahmazadeh, D. (2024). "Trump's Middle East policy in 2025". *International Peace Studies Center*. [In Persian]. <https://peace-ipsc.org/fa/-2025>
- Azari Najafabadi, M. M. (2011). "Shift of Focus in US Foreign Policy after September 11, 2001". *The Journal of Foreign Policy*, 25(3), 701-736. [In Persian]. https://fp.ipisjournals.ir/article_9445.html?lang=en

- Commuri, M. (2023). "One Step Forward, Two Steps Behind: The US Shift Away from the Middle East". *Perry World House Undergraduate Essay Prize*. May 17 <https://global.upenn.edu/perryworldhouse/news/one-step-forward-two-steps-behind-us-shift-away-middle-east>
- Crowley, S. (2016). "Transcript: Donald Trump's Foreign Policy Speech". *The New York Times*. April 27.
- Daghighian, D. (2010). "The discourse of power in Obama's foreign policy". *Hamshahri Online*. [In Persian]. <https://www.hamshahronline.ir/news/96079/>
- Dehghani, S. J. (2004). "The Greater Middle East Plan and the Islamic Republic of Iran's National Security". *Strategic Studies Quarterly*, 7(25), 475-500. [In Persian]. https://quarterly.risstudios.org/article_1018.html?lang=en
- Falahi, S. & Heidari, N. (1970). "Operational Practices of Strategy of Change in Barack Obama Foreign Policy". *World Politics*, 7(4), 235-260. [In Persian]. <https://doi.org/10.22124/wp.1970.3476>
- Fukuyama, F. (2006). "The Clash of Cultures and American Hegemony". www.the.american-interest.com
- Fukuyama, F. (2007). *America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy* (M. Amiri Vahid, Trans.). Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Harrison, E. (2004). *The Post-Cold War International System; Strategies, Institutions and Reflexivity*. London; Rutledge.
- Hoseini Matin, S. M. (2009). "The Post-Cold War International System and Its Effects on U.S. Foreign Policy". *International Quarterly of Foreign Relations*, 1(3), 139-167. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1388.1.3.6.5>
- Ikenberry, G. J. (2003). *The Only Superpower: American Hegemony in the 21st century* (A. Fazlipour, Trans.). Tehran: Abrar Moaser Cultural Institute. [In Persian].
- Iranian Diplomacy. (2023). "How the Gaza war revived the Axis of Resistance". [In Persian]. <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2024184>
- Jackson, R. J. & Towle, P. (2006). *Temptations of Power the United States in Global Politics after 9/11*. London: Palgrave Macmillan.
- Kasraei, M. S. & Davari Moghaddam, S. (2015). "The Emergence of ISIS: A Sociological Analysis". *Foreign Relations*, 7(1), 191-216. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085419.1394.7.1.7.4>
- Khalighinejad, M. (2023). "American diplomacy in the face of the Al-Aqsa Storm: Silence or securing interests". *Iranian Journal of International Relations*. [In Persian]. <https://www.iirjournal.ir/893>
- Khani, M. H. & Masrour, M. (2017). "China's Rise: US Challenges Facing China's Increasing Power in International Relations". *International Relations Researches*, 7(24), 159-184. [In Persian]. https://www.iisajournals.ir/article_53760.html?lang=en
- Lotfi, M.; Shirkhani, A. & Javadani Moghadam, M. (2023). "The role of the Iranian Islamic Revolution model in the formation of the axis of Islamic resistance". *Political and International Researches Quarterly*, 14(53), 16-28. [In Persian]. <https://doi.org/10.30495/pir.2023.1975787.3587>
- Miller, S. (2008). "The Iraq Experiment and U.S. National Security". Translated By Izadi, P.; Javan Shahraki, M. & Hormozi, S., *Foreign Policy Research Journal*, 15, 147-202. [In Persian]. <http://noo.rs/lrvFP>

- Nasr Esfahani, M.; Korani, Z. & Aliyari, H. (2023). "Investigating the Impact of the Formation and Expansion of the Power Axis of the Islamic Resistance against American Hegemony in the West Asian Region". *Journal of Islamic Awakening Studies*, 12(1), 129-148. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225645.1402.12.1.6.0>
- Niakooee, A. & Safari, A. (2017). "Different Nuclear Strategies of Iran; Explanation from the viewpoint of Neoclassical Realism". *World Politics*, 6(2), 85-122. [In Persian]. <https://doi.org/10.22124/wp.2017.2486>
- Nooroozi, R. (2014). "Neoclassical Realism". *Baqir al-Olum Research Institute*. [In Persian]. <http://pajoohi.ir/Product.aspx?ProductID=46063>
- Nye, J. (1997). *Understanding International Conflicts*. New York: Wesley Longman.
- Rezaei, A. (2012). *International order in theory and practice*. Hamedan: Islamic Azad University Press. [In Persian].
- Rezaei, A. (2017). "The Challenges of the Post Cold War International System and the United State of America's Hegemony". *Journal of Political Studies*, 9(36), 23-48. [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/Journal/journ/Article/960380>
- Rezaei, A. (2020). "Hegemonism and the US foreign policy approaches based on the three meanings of hegemony". *Journal of Political Strategy*, 4(13), 91-116. [In Persian]. https://www.rahbordsyasi.ir/article_111485.html?lang=en
- Rouhi Dehboneh, M. (2018). "Middle East Trasformations After 2011; The Crisis of the National State and Regional Order". *State Studies*, 3(12), 71-105. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/tssq.2018.8387>
- Sazhin, V. (2023). "China's move towards the Middle East". *Iranian Diplomacy*. [In Persian]. <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2022443>
- Shakiba, A. & Nourmohammadi, M. (2023). "US-China competition in the Middle East (2010-2022)". *World Politics*, 12(2), 247-268. [In Persian]. <https://doi.org/10.22124/wp.2023.24564.3195>
- Sharifzadeh, Z. (2020). "The Middle East amid the competition between China, Russia and America". *Iranian Journal of International Relations*. [In Persian]. <https://www.iirjournal.ir>
- Yousefi Mianji, A.; Daheshiar, H.; Shafiee, N. & Hajimineh, R. (2020). "Trump's Foreign Policy in the Middle East". *Political and International Scientific and Research Quarterly*, 12(42), 44-61. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/413967/en>
- Zakaria, F. (2009). *The post-American world* (A. Azizi, Trans.). Tehran: Hermes Publishing. [In Persian].
- Zarei, G.; Mosavi, M. & Gholampour, M. (2018). "A look at the formation of ISIS from the perspective of post-modern terrorism". *Quarterly Journal of Political Research in Islamic World*, 8(4), 175-195. [In Persian]. <http://priw.ir/article-1-848-en.html>